

KĄ TURIME ŽINOTI

apie pasirengimą
ekstremaliosioms
situacijoms

ir karo metui

Ką turime žinoti

apie pasirengimą
ekstremaliosioms
situacijoms
ir karo metui

Krašto apsaugos ministerija
Vilnius, 2014

UDK 355.58(474.5)
Ka-16

KĄ TURIME ŽINOTI APIE PASIRENGIMĄ
EKSTREMALIOSIOMS SITUACIJOMS IR KARO METUI

Atsakingasis redaktorius dr. Karolis Aleksa

Kalbos redaktorės Renata Alauskaitė-Mikalainienė,
Žydrė Švobienė

Maketavo Violeta Pikčiūnaitė

© Krašto apsaugos ministerija

ISBN 978-609-412-071-8

Turinys

ĮŽANGINIS ŽODIS

/ **5** /

I. VALSTYBĖ TAIKOS IR KARO METU

/ **9** /

II. CIVILINĖ SAUGA TAIKOS IR KARO METU

/ **12** /

III. POKYČIAI VALSTYBĖJE MOBILIZACIJOS
IR KARO METU

/ **47** /

IV. PILIEČIŲ VAIDMUO GINANT ŠALĮ

/ **58** /

V. PRAKTINIAI PATARIMAI GYVENTOJAMS:
KAIP ELGTIS NELAIMIŲ IR KARO ATVEJU

/ **73** /

REDAKTORIAUS BAIGIAMASIS ŽODIS

/ **94** /

LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

/ **96** /

Ižanginis žodis

*Krašto apsaugos ministras
Juozas Olekas*

2014 metus drįsčiau vadinti neeiliniais metais mūsų valstybės gyvenime saugumo ir gynybos prasme. Išskirčiau kelis ypač svarbius momentus. Pirmą, Lietuvos Respublikos Seime atstovaujamos politinės partijos pasirašė susitarimą saugumo ir gynybos klausimais, pagal kurį numatomi konkretūs praktiniai žingsniai stiprinant mūsų šalies gynybą, tarp jų – didinti lėšas krašto apsaugai, kad jos 2020 metais pasiektų 2 proc. bendrojo vidaus produkto (BVP). Antrą, praėjus vos šešeriems metams po įsiveržimo į Gruziją Rusija vėl panaudojo karinę jėgą prieš savo kaimynę, šį kartą – Ukrainą. Trečią, Rusijos agresijos Ukrainos atžvilgiu kontekste sulaukėme, kaip ir dera, stipraus NATO sąjungininkių palaikymo. Tai rodo NATO kolektyvinės gynybos garantijų patikimumą, kitaip tariant, tai reiškia, kad NATO gins Lietuvą, jeigu to prireiktų.

Be abejo, mes ir patys labai aiškiai suprantame, kad turime stiprinti savo šalies gynybą. Ji prasideda, visų pirma, nuo mūsų pasiryžimo ir pastangų tai daryti. Lietuvos piliečių, įskaitant politikus, itin

aktyvus stojimas į Lietuvos šaulių sąjungos gretas, auganti šalies piliečių finansinė parama Lietuvos kariuomenei ir jų pritarimas tam, kad būtų didinamas kariuomenės finansavimas, rodo, kad pasiryžimo ir valios gintis mums netrūksta. Išaugusį visuomenės susidomėjimą saugumu ir gynyba rodo ir dažno Lietuvos piliečio pateikiami svarbūs, su Lietuvos gynyba susiję klausimai, pavyzdžiui: ką reikėtų daryti mobilizacijos paskelbimo atveju; kaip būti naudingam Lietuvai, kai ją prireiks ginti; ar turime slėptuvių, kuriose galėtume slėptis įvykus nelaimėms ar prasidėjus karui. Tai ir paskatino Krašto apsaugos ministeriją bendradarbiaujant su Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentu prie Vidaus reikalų ministerijos parengti leidinį „Ką turime žinoti apie pasirengimą ekstremaliosioms situacijoms ir karo metui“.

Šio leidinio tikslas – kad visi Lietuvos piliečiai turėtų bendrą supratimą apie valstybės veiksmus reaguojant į ekstremaliąsias situacijas, pavojus ir grėsmes taikos ir karo metu (siekiant apsaugoti piliečius), be to, ypač svarbu, kad jie žinotų, ką, norint apsisaugoti nuo nelaimių, reikia daryti jiems patiems ir kaip prireikus prisidėti prie šalies gynybos.

Pirmoje leidinio dalyje trumpai apibūdiname teisinius režimus ir teisines padėtis, kurios gali būti skelbiamos valstybėje taikos ir karo metu, bei pateikiame informacijos apie valstybės veiksmus ekstremaliosios situacijos ar ginkluoto užpuolimo atveju.

Antroje leidinio dalyje supažindiname, kaip valstybė užtikrina civilinę saugą taikos metu ir kaip tai būtų daroma, jei būtų paskelbta karo padėtis. Knygoje rasite vertingos informacijos apie tai, kaip įvykus nelaimei šalies piliečiai būtų perspėjami, evakuojami į saugias teritorijas, kokios galimybės slėptis kolektyvinės apsaugos statiniuose, kaip atliekamas sanitarinis švarinimas, kaip tokiu atveju rekomenduojama planuoti šeimos veiksmus.

Trečioji dalis skirta supažindinti su tuo, kaip veikia mobilizacijos sistema ir kaip užtikrinamos gyvybiškai svarbios valstybės funkcijos mobilizacijos ir karo padėties metu. Čia taip pat aprašoma karo prievolininkų šaukimo ir informavimo, civilių gyventojų informavimo tvarka.

Pilietinei gynybai ir galimybėms jai pasirengti skirta ketvirtoji leidinio dalis – joje aprašoma, kokius pilietinės gynybos būdus piliečiai galėtų pasirinkti priešintis agresijai ar okupacijai.

Ypač svarbi yra leidinio praktinių patarimų dalis. Joje labai konkrečiai nurodoma, ką daryti, kaip elgtis kiekvienam iš mūsų, jei ištinka nelaimė ar prasideda karas.

Manau, kad dažnam Lietuvos piliečiui gali kilti klausimų, ar leidinyje pateikiama informacija ir patarimai yra vertingi kovojant su priešu, taikančiu vadinamojo hibridinio karo metodus (pvz., nelegalių ginkluotų grupių, užpuldinėjančių valstybės ir savivaldybių institucijas, karinius dalinius, infiltraciją į šalį). Atkreipiu dėmesį, kad pilietinės gynybos dalyje ir pateikiama patarimų, kaip piliečiams elgtis, jei prieš šalį naudojami tokio pobūdžio hibridinio karo metodai. Tačiau ir visi kiti patarimai yra aktualūs – jais remtis galima, nesvarbu, kokius karo metodus priešininkas pasirinktų naudoti, – ypač, kai reikia apsaugoti savo ir šeimos narių gyvybes, evakuotis iš nesaugių teritorijų.

Parengti leidinį reikėjo sutelktų nemažo kolektyvo pastangų. Nuširdžiai dėkoju prie jo rengimo prisidėjusiems Krašto apsaugos sistemos atstovams: A. Valiui, K. Aleksai, D. Bičkauskienei, A. Čepukėnui, V. Linkui, V. Rakučiui, E. Vaicekauskui, L. Kranauskienei, L. Idzeliui ir Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Vidaus reikalų ministerijos atstovams: R. Baniulienei, G. Graičiūnui, A. Račkauskui. Taip pat dėkoju leidinio kalbos redaktorėms: Ž. Švobienei ir R. Alauskaitei-Mikalainienei, maketuotojai V. Pikčiūnaitei.

Baigdamas savo žodį, norėčiau pareikšti, kad esu tvirtai įsitikinęs Lietuvos saugumu – jį užtikrina mūsų pačių pasiryžimas ir valia gintis bei NATO sąjungininkių kolektyvinės gynybos įsipareigojimai. Mūsų valia gintis tampa dar stipresnė tada, kai esame pasiruošę galimiems veiksams nelaimių ir karo atveju, kai žinome, kaip elgtis lemiamą akimirką. Tikiu, kad šiame leidinyje pateikiama informacija suteiks dar daugiau pasitikėjimo savimi ir valstybe visiems Lietuvos piliečiams, o jo, prisidedant prie tėvynės saugumo ir gynybos užtikrinimo, tikrai reikia.

Lauksime jūsų nuomonių, pastebėjimų, pasiūlymų. Galbūt šis leidinys taps panašaus pobūdžio leidinių serijos pradžia. Linkiu visiems įdomaus skaitymo!

I. VALSTYBĖ TAIKOS IR KARO METU

Kiekviena valstybė gali susidurti su įvairiais iššūkiais, keliančiais pavojų ir grėsmę jos tolesniam veikimui ir piliečių sveikatai, saugumui ir gyvybei. Kadangi iššūkiai yra labai skirtingi, jiems atremti reikia nevienodų priemonių. Taikos metu (kol nėra paskelbta karo padėtis), atsižvelgdama į susidariusią padėtį, Lietuva gali imtis trijų atsako būdų: skelbti ekstremalią situaciją, įvesti nepaprastąją padėtį ar paskelbti mobilizaciją.

Ekstremalioji situacija

Ekstremalioji situacija – tai padėtis, kuri gali susidaryti dėl kilusio ekstremalaus (gamtinio, techninio, ekologinio ar socialinio) įvykio, ir kelia didelį pavojų žmonių gyvybei ar sveikatai, turtui, gamtai arba lemia žmonių žūtį, sužalojimą ar didelius turtinius nuostolius. Sprendimą dėl ekstremaliosios situacijos paskelbimo nelaimės apimtoje savivaldybės teritorijoje priima savivaldybės administracijos direktorius, o jeigu ekstremalioji situacija išplinta į daugiau negu tris savivaldybes, valstybės lygio ekstremaliąją situaciją skelbia Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Tik paskelbus ekstremaliąją situaciją galima pasitelkti trūkstantus materialinius išteklius

iš valstybės rezervo bei ūkio subjektų, taip pat – į pagalbą kariuomenę, evakuoti gyventojus ar pasitelkti juos privalomiems darbams bei suteikti materialinę paramą gyventojams, ūkio subjektams, įstaigoms, kurie dėl ekstremaliosios situacijos patyrė žalos. Pasirengimas ekstremaliosioms situacijoms, veiksmai joms gresiant ir jų likvidavimas yra įvardinami kaip civilinė sauga.

Nepaprastoji padėtis

Nepaprastoji padėtis – tai ypatingas teisinis režimas valstybėje ar jos dalyje, leidžiantis taikyti laikinus naudojimosi fizinių asmenų teisėmis ir laisvėmis apribojimus bei laikinus juridinių asmenų veiklos apribojimus. Nepaprastoji padėtis gali būti įvedama ne ilgiau nei 6 mėnesiams visoje valstybėje ar jos dalyje, kai dėl valstybėje ar kitose valstybėse susidariusios ekstremaliosios situacijos kyla grėsmė Lietuvos Respublikos konstitucinei santvarkai ar visuomenės rimčiai ir šios grėsmės neįmanoma pašalinti nepanaudojus nepaprastųjų priemonių (minėti laikini apribojimai). Atitinkamu nutarimu sprendimą įvesti nepaprastąją padėtį priima Lietuvos Respublikos Seimas arba Lietuvos Respublikos prezidentas, išleisdamas dekretą. Seimas arba prezidentas gali nustatyti kai kurių Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nustatytų teisių ir laisvių apribojimą bei nepaprastųjų priemonių panaudojimą tiek, kiek to reikalauja padėties kritiškumas. Esant nepaprastajai padėčiai, gali būti įvedamas tiesioginis valdymas, steigiamos viešosios tvarkos apsaugos komendantūros, pasitelkiama Lietuvos kariuomenė, mobilizacinis rezervas, naudojamas valstybės rezervas.

Mobilizacija

Mobilizacija – tai valstybės, savivaldybių institucijų ar įstaigų ir ūkio subjektų veiklos pertvarkymas, taip pat karo prievolinkų šaukimas į privalomąją karo tarnybą valstybei ginti ir (ar) Lietuvos

Respublikos tarptautiniams įsipareigojimams vykdyti. Mobilizaciją (dalinę arba visuotinę) skelbia Seimas prezidento siūlymu, kai būtina ginti tėvynę arba vykdyti Lietuvos tarptautinius įsipareigojimus. Mobilizaciją dekretu gali paskelbti ir prezidentas dėl ginkluoto užpuolimo, gresiančio valstybės suverenumui ir teritoriniam vientisumui, tačiau vėliau šis dekretas privalo būti patvirtintas Seimo. Seimas prezidento siūlymu skelbia demobilizaciją, kai išnyksta priežastys, dėl kurių buvo paskelbta mobilizacija. Po mobilizacijos paskelbimo karo padėtis gali būti ir neįvedama: mobilizacija ir demobilizacija gali vykti taikos metu. Kita vertus, mobilizacija gali būti nepaskelbta, iki įvedant karo padėtį, tačiau tai atliekama, kai tik įvedama karo padėtis.

Karo padėtis

Karo padėtis yra ypatinga teisinė padėtis, kuri įvedama prireikus ginti tėvynę ginkluoto užpuolimo ar jo grėsmės atveju, kai kyla grėsmė Lietuvos valstybės suverenumui ar jos teritorijos vientisumui, arba prireikus vykdyti Lietuvos valstybės tarptautinius įsipareigojimus siekiant užtikrinti valstybės gynybą ir kitas gyvybiškai svarbias valstybės funkcijas karo metu. Karo padėtį (visoje Lietuvos teritorijoje arba jos dalyje) įveda Seimas, tačiau prezidentas ginkluoto užpuolimo atveju taip pat gali priimti šį sprendimą (jis vėliau turi būti tvirtinamas Seimo). Esant karo padėčiai, suformuojamos šalies ginkluotosios pajėgos. Joms vadovauti prezidento dekretu skiriamas kariuomenės vadas, kuris yra pavaldus gynybos veiksmų civilinei vadovybei. Užtikrinant savivaldos veiklos tęstinumą, savivaldybėse, kai šių savivaldos institucijos negali veikti, steigiamos karinės komendantūros. Joms vadovauja karo komendantai. Esant karo padėčiai, gali būti įsteigti karo lauko teismai (prezidento sprendimu) ir įvestas karinis patruliavimas (ginkluotųjų pajėgų vado sprendimu).

II. CIVILINĖ SAUGA TAIKOS IR KARO METU

Pasirengimo ekstremaliosioms situacijoms organizavimas

Bendrieji veikimo principai

Šalies pasirengimas reaguoti į kilusius įvykius ir susidariusias ekstremaliąsias situacijas – tai strategija, sudaranti prielaidas aktyviai apsaugai nuo gresiančių ar susidariusių ekstremaliųjų situacijų. Ji apima ekstremaliųjų situacijų valdymo planavimą, pajėgų ir išteklių išdėstymą bei rezervo kaupimą, komunikacijos, informacijos valdymo bei koordinavimo procesų sureguliovimą, personalo kvalifikaciją, pratybas bei visuomenės mokymą. Jokia viena institucija negali sėkmingai ir veiksmingai suplanuoti ir įgyvendinti prevencinių priemonių, pasirengti reaguoti į paties įvairiausio pobūdžio įvykius ar ekstremaliąsias situacijas, atlikti visų gelbėjimo ir padarinių likvidavimo darbų. Todėl Lietuvoje, organizuojant civilinę saugą, yra numatytos funkcijos ir pareigos visoms Lietuvoje veikiančioms valstybės, savivaldybių institucijoms, ūkio subjektams bei kitoms įstaigoms. Civilinės saugos srities funkcijų

ir pareigų bei jas vykdančių subjektų visuma vadinama civilinės saugos sistema. Vadovaujantioji civilinės saugos sistemos institucija yra Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos, kuris koordinuoja šalies ekstremaliųjų situacijų prevencijos vykdymą, gyventojų, valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų, kitų įstaigų ir ūkio subjektų veiklą civilinės saugos srityje ir planuoja valstybės pasirengimą veikti ekstremaliųjų situacijų metu.

Civilinės saugos sistema veikia nuolatinės parengties principu: jos pajėgos turi būti nuolatos pasirengusios pagal kompetenciją dalyvauti likviduojant įvykį ar ekstremaliąją situaciją ir šalinant padarinius. Civilinės saugos sistemos pajėgos, gavusios informaciją apie gresiančią ar kilusią nelaimę (potvynį, gaisrą, avariją, griūtį, riaušes ir t. t.), nedelsdamos vyksta į įvykio vietą ir atlieka reikalingus gelbėjimo, paieškos bei kitus neatidėliotinus darbus.

Kaip Lietuva rengiasi ekstremaliosioms situacijoms

Pasirengimas ekstremaliosioms situacijoms apima: pažeidžiamumo ir rizikos vertinimą, veiksmų planavimą bei mokymą ir švietimą. Tai reiškia, kad iš anksto yra svarstoma ir apgalvojama, kas gali nutikti ir kaip elgtis, suplanuojami veiksmai bei reikalingi ištekliai galimoms situacijoms suvaldyti ir mokomasi veikti pagal parengtus planus. Kadangi pirmenybė valdant ekstremaliąsias situacijas teikiama gyventojų apsaugai, neatsiejama gero pasirengimo dalis yra gyventojų švietimas – informavimas apie tai, kaip jie turėtų elgtis ekstremaliųjų situacijų metu, kaip jie bus apsaugomi.

Lietuvoje rengiami valstybiniai, savivaldybių ir ūkio subjektų (įstaigų) ekstremaliųjų situacijų valdymo planai. Tai daroma, atlikus galimų pavojų ir ekstremaliųjų situacijų rizikos analizę. Planuose aprašomos didelę ir labai didelę riziką keliančių galimų pavojų ir ekstremaliųjų situacijų valdymo procedūros.

Lietuvos gyventojų teisės ir pareigos gresiant ar susidarius ekstremaliosioms situacijoms

Gyventojai turi teisę:

gauti informaciją apie tai, kas įvyko ir kelia pavojų jų gyvybei ar sveikatai, socialinėms sąlygoms, turtui ir (ar) aplinkai;

gauti informaciją apie tai, kaip elgtis, norint išlikti saugiams;

įvykus nelaimei, gauti pagalbą;

patyrus žalos dėl ekstremaliosios situacijos, prašyti valstybės paramos.

Gyventojai privalo:

rūpintis, kad savo veikla nesukeltų pavojaus kitų gyventojų gyvybei ar sveikatai, turtui, aplinkai ir nesutrikdytų normalaus (įprasto) gyvenimo ar veiklos ritmo;

pranešti civilinės saugos sistemos pajėgoms apie gresiančią ar susidariusią ekstremaliąją situaciją;

vykdyti gelbėjimo darbų vadovo, operacijų vadovo teisėtus nurodymus ir ekstremaliųjų situacijų komisijos sprendimus, reikalingus įvykiui, ekstremaliajam įvykiui ar ekstremaliajai situacijai likviduoti;

neatidėliotinais atvejais, kai kyla didelis pavojus gyventojų gyvybei, sveikatai, turtui ar aplinkai, leisti naudotis jiems nuosavybės teise priklausančiais materialiniais ištekliais;

kai yra išnaudotos visos civilinės saugos sistemos pajėgų panaudojimo galimybės, atlikti privalomus darbus, būtinus ekstremaliajai situacijai likviduoti ir jos padariniams šalinti.

Valstybinius planus, kuriuose aprašoma, kaip bus valdomos valstybės lygio ekstremaliosios situacijos, rengia valstybės institucijos pagal savo kompetencijos (veiklos) sritį. Ūkio subjektų (įstaigų) rengiamuose ekstremaliųjų situacijų valdymo planuose numatoma tuose ūkio subjektuose kilusių įvykių likvidavimo ir jų padarinių šalinimo organizavimo ir koordinavimo tvarka bei juose esančių ir dirbančių žmonių apsaugos teikimo eiga: informavimas ir perspėjimas, evakavimas, asmeninės bei kolektyvinės darbuotojų apsaugos organizavimas ir t. t.

Gyventojams svarbiausi yra savivaldybių ekstremaliųjų situacijų valdymo planai. Kodėl? Teritorinis principas yra vienas iš esminių civilinės saugos organizavimo ir veikimo principų. Jis reiškia, kad civilinė sauga valstybėje organizuojama pagal jos teritorijos administracinę suskirstymą, t. y. pagal savivaldybių teritorijas. Ir būtent savivaldybių administracijos turi suplanuoti, kaip organizuoti jų savivaldybės teritorijose gyvenančių ar esančių gyventojų apsaugą įvykus nelaimei.

Savivaldybių ekstremaliųjų situacijų valdymo planai yra skelbiami jų interneto svetainėse. Juose yra aprašoma savivaldybės:

- ✓ gyventojų perspėjimo ir informavimo apie gresiančią ar susidariusią ekstremaliąją situaciją tvarka;
- ✓ gyventojų evakavimo organizavimo eiga;
- ✓ kolektyvinės apsaugos statiniai ir jų panaudojimo galimybės: nurodomi adresai, galimas priimti žmonių skaičius;
- ✓ ekstremaliųjų situacijų valdymo organizavimo ir koordinavimo tvarka;
- ✓ medicinos, socialinės, psichologinės ir kitos pagalbos teikimo, viešosios tvarkos palaikymo organizavimo, švietimo ir kitų būtiniausių paslaugų teikimo gyventojams ekstremaliųjų įvykių ar ekstremaliųjų situacijų metu eiga (kas teikia ir kaip organizuoja).

Ekstremaliųjų situacijų atvejais kariniai vienetai gali būti pasitelkiami padėti Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentui vykdyti šias užduotis:

perspėti gyventojus apie gresiantį pavojų;

organizuoti ir evakuoti gyventojus ir turtą;

pasitelkus turimas priemones bei darbo jėgą, įrengti laikino apgyvendinimo vietas (pvz., statyti palapines, įrengti prausykla, lauko virtuves ir t. t.);

aprupinti ir aptarnauti evakuotuosius (pirmoji medicinos pagalba, apsauga, maisto ir labdaros dalijimas);

nustatyti cheminio, biologinio, radiacinio, branduolinio pavojaus atvejais panaudotas kovines nuodingąsias medžiagas ir jų išplitimo ribas;

padėti palaikyti viešąją tvarką, užtikrinti gyventojų ir turto saugumą nustatytuose nelaimės rajonuose;

naudojant specialiąją aviacinę įrangą (vandens krepšį) gesinti miškų ir durpynų gaisrus, likviduoti kitus incidentus;

atlikti žvalgybą iš oro kilus potvyniui, miškų ir durpynų gaisrui bei kitoms ekstremaliosioms situacijoms arba įvykiams;

orlaiviais, laivais gabenti specialistus, medikus, gelbėtojus, įrangą ir reikalingas priemones į ekstremaliosios situacijos vietas ar įvykio židinį, o ligonius ar nukentėjusiuosius – į gydymo įstaigas;

teikti kai kurias medicinos pagalbos ir sveikatos priežiūros paslaugas;

organizuoti ir atlikti evakuojamų gyventojų ir technikos sanitarinį švarinimą.

Pasirengimas ekstremaliosioms situacijoms, gebėjimai reaguoti į kilusius įvykius ir valdyti tam tikrą situaciją, parengto ekstremaliųjų situacijų valdymo plano veiksmingumas yra įvertinamas per organizuojamas civilinės saugos pratybas.

Lietuvos kariuomenės pagalba

Vienas iš pagrindinių kariuomenės uždavinių taikos metu yra teikti pagalbą valstybės ir savivaldybių institucijoms įstatymų numatytais atvejais. Kilus ekstremaliajai situacijai, kai įvykio mastas sparčiai didėja, gavus Vyriausybės ekstremaliųjų situacijų komisijos pirmininko arba savivaldybės, kurios teritorijoje yra ekstremaliosios situacijos židiny, administracijos direktoriaus rašytinį prašymą, kariniai vienetai krašto apsaugos ministro įsakymu gali būti pasitelkiami į pagalbą tam tikroms gelbėjimo ir kitų neatidėliotinų darbų užduotims ekstremaliosios situacijos židinyje atlikti.

Civilinė sauga nepaprastosios padėties metu

Civilinė sauga nepaprastosios padėties metu užtikrinama taip pat, kaip ir ekstremaliosios situacijos atveju. Skirtumas tik toks, kad nepaprastajai padėčiai suvaldyti valstybė yra numačiusi daugiau teisinių mechanizmų. Gyventojų apsauga tokiu atveju organizuojama remiantis tais pačiais principais: gyventojai informuojami apie tai, kas įvyko ir kaip elgtis, esant reikalui evakuojami arba laikinai apsaugomi kolektyvinės apsaugos statiniuose, jiems teikiama medicinos, socialinė, psichologinė pagalba ir kitos būtiniausios paslaugos; organizuojamas gyventojų aprūpinimas maistu, geriamuoju vandeniu, vaistais, švariais drabužiais ir pan.

Nepaprastosios padėties metu taikomos nepaprastosios priemonės:

- ✓ valstybės rezervo naudojimas įstatymų nustatyta tvarka;
- ✓ strateginę reikšmę nacionaliniam saugumui turinčių įmonių

ir įrenginių, valstybinės reikšmės ir rizikos objektų sustiprinta (ginkluota) apsauga;

- ✓ valstybės sienos apsaugos sustiprinimas arba valstybės sienos priedanga;
- ✓ draudimas įsigyti, prekiauti, laikyti šaunamuosius ginklus, šaudmenis, sprogstamąsias, radioaktyviąsias, nuodingąsias ir kitokias pavojingas medžiagas ar priemones, sprogmenis; laikinas jų paėmimas iš Lietuvos gyventojų, įstaigų ir organizacijų;
- ✓ transporto priemonių judėjimo apribojimas;
- ✓ komendanto valandos įvedimas;
- ✓ draudimas be specialaus leidimo atvykti į teritoriją, kurioje įvesta nepaprastoji padėtis, arba pakeisti nuolatinę gyvenamąją vietą;
- ✓ užsieniečių buvimo ir tranzito per Lietuvos Respublikos teritoriją apribojimas, jų priežiūros bei vizų režimo sugriežtinimas;
- ✓ nustatant leidimų tvarką, ne ūkinės veiklos ir privačių suėjimų, į kuriuos susirenka daugiau nei 50 žmonių, ribojimas;
- ✓ transporto priemonių ir asmenų bei jų bagažo tikrinimas siekiant surasti ir paimti neteisėtai laikomus šaunamuosius ginklus, šaudmenis, sprogstamąsias, radioaktyviąsias, nuodingąsias ir kitokias pavojingas medžiagas bei priemones, nustatyti bei sulaikyti įstatymų pažeidėjus, užtikrinti viešąją tvarką ir visuomenės rimtį, apsaugoti gyventojų gyvybę, sveikatą ir turtą;
- ✓ Lietuvos Respublikos mobilizacijos ir priimančiosios šalies paramos įstatymo nustatyta tvarka transporto priemonių ar kito turto laikinasis paėmimas arba rekvizicija siekiant užkirsti kelią itin pavojingiems ir sunkiems padariniams arba jiems likviduoti, žmonių gyvybei, sveikatai ar turtui gelbėti;
- ✓ nepaprastosios padėties metu teritorijoje įvedamas medicininis ar veterinarinis karantinas;
- ✓ laikinas gyventojų perkėlimas (evakuacija) iš nepaprastosios padėties teritorijos;

Įvedus nepaprastąją padėtį, gali būti taikomi tokie Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nustatytų teisių ir laisvių suvaržymai ir apribojimai:

asmenys, neturintys su savimi asmens tapatybę patvirtinančių dokumentų, gali būti sulaikomi, kol bus nustatytas asmens tapatumas, bet ne ilgiau kaip 24 valandoms;

atliekama pašto siuntų ir jų dokumentų apžiūra, kontrolė ir paėmimas, slapta susirašinėjimo kontrolė;

apribojama asmens teisė ieškoti, gauti ir skleisti informaciją apie ekstremaliąją situaciją ir gauti valstybės institucijų turimą apie ją informaciją;

apribojamos žmogaus teisės naudotis būsto neliečiamumu: pareigūnai turi teisę bet kuriuo paros laiku įeiti į asmens būstą be jo sutikimo, būstas gali būti panaudotas kitiems asmenims apgyvendinti;

apribojama laisvė kilnotis: uždraudžiama asmenims be specialaus leidimo pakeisti savo nuolatinę gyvenamąją vietą, išskyrus atvejus, kai pasitraukiama iš nepaprastosios padėties teritorijos arba šie asmenys evakuojami;

uždraudžiama atvykti į Lietuvos Respubliką be vizų;

apribojamas tam tikros rūšies ar kategorijos transporto priemonių, asmenų vykimas ar prekių (daiktų) gabenimas per valstybės sieną arba laikinai uždaromi tam tikri pasienio postai;

ribojama arba sustabdoma teisė vienytis į politines partijas, politines, visuomenines organizacijas ar asociacijas;

uždraudžiami susirinkimai viešose vietose.

- ✓ ypatingas maisto produktų bei kitų būtiniausių prekių pasirstymas (tiekimas) nepaprastosios padėties teritorijoje esantiems arba evakuotiems gyventojams;
- ✓ laikinas įmonių, kitų juridinių asmenų darbo režimo pakeitimas, jų ūkinės veiklos pertvarkymas gelbėjimo ir atstatymo darbams atlikti;
- ✓ asmenų sulaikymas, siekiant užkirsti žmonių užkrečiamųjų ligų plitimą, šių asmenų hospitalizavimas ir izoliavimas bei gydymas.

Civilinė sauga karo padėties metu

Įvedus karo padėtį, valstybės, savivaldybės institucijų ir įstaigų veikla pertvarkoma siekiant užtikrinti, kad būtų atliekamos gyvybiškai svarbios valstybės funkcijos. Šios funkcijos apima civilinės saugos užtikrinimą, gaisrų gesinimą, gelbėjimo darbų vykdymą ir viešosios tvarkos palaikymą. Tai reiškia, kad net ir karo metu civiliai gyventojai turi būti apginti nuo pavojų: turi būti įgyvendinamos gelbėjimo, evakavimo ir kitos civilinės saugos priemonės, taip pat turi būti sukurtos gyventojams išlikti būtinos sąlygos – jie turi būti aprūpinami maistu, medikamentais, kitomis medicinos pagalbos priemonėmis.

1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų I papildomame protokole dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos yra išvardintos civilinės gynybos humanitarinės užduotys, kurios numatytos siekiant apsaugoti civilius gyventojus (žr. 21 p.). Karo apimtose teritorijose arba vietovėse, kur vyksta arba gali vykti mūšiai, organizacijos ir personalas, vykdančios civilinių gyventojų apsaugai skirtas humanitarines užduotis, pagal tarptautinę teisę atpažįstamas iš tarptautinio civilinės gynybos skiriamojo ženklo ir asmens pažymėjimo. Šiuo pažymėjimu patvirtinamas jo, kaip vykdančio civilinių gyventojų apsaugai skirtas humanitarines užduotis asmens, statusas.

Humanitarinės užduotys siekiant apsaugoti civilius gyventojus karo ar tarptautinių ginkluotų konfliktų metu

Perspėjimas, evakuacija;
slėptuvių įrengimas ir jų tvarkymas;
šviesos maskavimo priemonių naudojimas;
gelbėjimo operacijos;
medicininis aptarnavimas, įskaitant ir pirmąją pagalbą,
taip pat religinė pagalba;
kova su gaisrais;
pavojingų vietovių nustatymas ir pažymėjimas;
dezinfekavimas ir kitos panašios apsaugos priemonės;
skubus būsto suteikimas ir aprūpinimas;
skubi pagalba nelaimę patyrusiose vietovėse atkuriant ir
palaikant tvarką;
skubus būtinų komunalinių tarnybų atkūrimas;
skubus mirusiųjų laidojimas;
pagalba siekiant išsaugoti būtinus objektus;
papildoma veikla, būtina bet kuriai minėtai užduočiai įvykdyti, įskaitant planavimą ir organizavimą.

Tarptautinis civilinės gynybos skiriamasis ženklas – lygiakraštis žydras trikampis oranžiniame fone. Jis naudojamas civilinės gynybos organizacijų, jų personalo, statinių ir inventoriaus, taip pat civilių slėptuvių apsaugai žymėti (šis ženklas pavaizduotas galiniame šio leidinio viršelyje).

Kadangi Lietuvoje civilinės saugos organizavimo funkcijas organizuojanti, koordinuojanti ir vykdanči valstybės institucija yra Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos, jo vadovaujamų priešgaisrinių gelbėjimo pajėgų personalas bei visi ištekliai karo metu būtų skirti civilinei saugai organizuoti ir civilinės gynybos humanitarinėms užduotims vykdyti. Tačiau karo metu ši institucija nebūtų vienintelė, vykdanči humanitarines užduotis. Visi civilinės saugos sistemos subjektai (valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos, ūkio subjektai, kitos įstaigos), o, esant būtinybei, – ir kariniai vienetai, turėtų atlikti civiliams gyventojams apsaugoti reikalingas civilinės saugos funkcijas (humanitarines užduotis).

Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos vaidmuo

Lietuvoje nuo 1919 metų veikianti Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija (LRKD) yra humanitarinio pobūdžio asociacija, priklausanti Tarptautiniam Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pasmėnulio judėjimui. Ji yra valstybės pagalbininkė humanitarinės veiklos srityje, taikos ir karinių konfliktų metu veikianti pagal 1949 m. Ženevos konvencijas dėl karo aukų apsaugos ir jų papildomus protokolus. Draugijos savanoriai teikia įvairią pagalbą nukentėjusiems gyventojams, padeda surasti dingusius artimuosius, dalyvauja kitose ekstremaliųjų situacijų, nepaprastosios padėties valdymo veiklose. Įvykus didelei nelaimei, LRKD savanoriai padeda valstybės institucijoms teikti pagalbą nukentėjusiems:

- ✓ padeda evakuoti, identifikuoti, registruoti nukentėjusiuosius;
- ✓ teikia pirmąją ir psichologinę pagalbą;
- ✓ teikia materialinę ir moralinę pagalbą vaikams, žmonėms, turintiems negalią, taip pat sergantiems lėtinėmis ligomis, vyresnio amžiaus bei kitiems pagalbos reikalingiems žmonėms;

- ✓ teikia socialinę pagalbą: padeda paskirstyti gautas maisto medžiagas ir geriamąjį vandenį evakuotųjų stovyklose arba laikinojo apgyvendinimo vietose įkurdintiems nukentėjusiesiems;
- ✓ atlieka paieškos ir gelbėjimo darbus;
- ✓ organizuoja tarptautinės pagalbos teikimą, paskirsto gautą humanitarinę pagalbą;
- ✓ ieško Lietuvos gyventojų giminių užsienyje ir užsieniečių giminių Lietuvoje, pasimetusių kilus ginkluotiems konfliktams ar susidarius ekstremaliosioms situacijoms.

Ištikus didelei nelaimei, prireiktų daug Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos savanorių, galinčių ir gebančių pagelbėti nukentėjusiems žmonėms. Norintieji jais tapti gali tai padaryti jau šiandien. Tereikia susisiekti su LRKD atstovais ir užpildyti savanorio anketą (Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos kontaktai: A. Juozapavičiaus g. 10A, 09311 Vilnius, tel. (8 5) 262 8037, faks. (8 5) 261 9923, el. p. info@redcross.lt, LRKD interneto svetainė <http://www.redcross.lt>).

Perspėjimas ir informavimas: perspėjimo sistema, civilinės saugos signalai

Žmonės visuomet nori žinoti, kas atsitiko, ką jiems daryti, kas yra daroma situacijai suvaldyti, padėtis gerėja ar blogėja. Informuoti visuomenę apie artėjančias grėsmes ar susidariusias ekstremalias situacijas yra labai svarbu. Informacija apie artėjantį pavojų mažina pavojaus laukimo baimę, o informacijos stoka kelia nerimą ir sudaro sąlygas formuoti klaidingoms nuomonėms ir plisti gandams. Gyventojų perspėjimo informacija turi būti gausi ir kuo iš įvairesnių šaltinių, tuomet tikėtina, kad ją išgirs daugiau žmonių ir kad žmonės labiau paisys perspėjimų. Lietuvoje veikia gyventojų perspėjimo ir informavimo sistema. Per ją galima informuoti gyventojus apie artėjančias ar gresiančias pavojingas situacijas,

nesvarbu, kur jie gyvena – mieste ar kaime, nesvarbu, kur jie yra – namie, darbe ar kelyje.

Perspėjimas visuomenės informavimo priemonėmis

Gyventojų perspėjimas ir informavimas yra vienas iš pirmiausiai atliekamų veiksmų. Dažnai pirminė informacija apie įvykius gaunama iš visuomenės informavimo priemonių (žiniasklaidos). Tai yra normalu – be jų neįmanoma tinkamai perspėti ir informuoti, be to, viešosios informacijos teikėjai yra civilinės saugos sistemos dalis. Jų pareiga yra pranešti visuomenei apie tai, kas vyksta. Lietuvos įstatymuose numatyta, kad valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų pranešimai ir perspėjimai apie gresiančią ar susidariusią ekstremaliąją situaciją, galimus jos padarinius bei priemonės jai pašalinti ir apie apsisaugojimo nuo jos būdus perduodami per įvairias visuomenės informavimo priemones (televiziją, radiją, spaudą, interneto portalus, naujienų agentūras ir kitas priemones). Taip pat numatyta, kad gaivalinių nelaimių, didelių avarijų ar epidemijų, karo ar nepaprastosios padėties atveju viešosios informacijos rengėjai ir skleidėjai turi įstatymų ir (ar) Vyriausybės nustatytais atvejais ir tvarka nemokamai ir operatyviai skelbti oficialius valstybės pranešimus.

Gyventojų perspėjimo ir informavimo būdai

Pranešimai ir perspėjimai per įvairias visuomenės informavimo priemones;

trumpieji pranešimai į gyventojų mobiliuosius telefonus;

įspėjamasis garsinis signalas (jungiamos sirenos);

transporto priemonių ir įmonių garsiniai signalai, pasiuntiniai.

Kas yra gyventojų perspėjimo ir informavimo sistema

Jvykus nelaimei, dėl kiekvienos uždelstos valandos gali labai padidėti aukų skaičius ir materialiniai nuostoliai, todėl gyventojų perspėjimo ir informavimo sistema turi veikti greitai ir nepriekaištingai ir aprėpti kuo daugiau šalies gyventojų. Nuo 2012 m. Lietuvoje veikia gyventojų perspėjimo ir informavimo sistema (GPIS), kuri veiksmingai realiu laiku perduoda informaciją apie gresiančius pavojus, siųsdama trumpuosius pranešimus tiesiogiai į gyventojų mobiliuosius telefonus. Tam naudojama korinio transliavimo (*Cell Broadcast*) technologija GSM tinkluose. Pagrindiniai korinio transliavimo technologijos privalumai, užtikrinant patikimą gyventojų perspėjimą, yra tai, kad vienu metu galima išsiųsti labai didelį trumpųjų pranešimų skaičių, neapkraunant tinklo; trumpuosius pranešimus galima perduoti net ir esant perkrautam tinklui; nereikia žinoti gavėjo telefono numerio – pranešimą galima perduoti pavojaus zonoje esantiems žmonėms (vienos GSM stoties aprėpties zonos tikslumu). Trumpąjį pranešimą galima kartoti – taip galima įspėti ne tik pavojaus zonoje esančius, bet ir atvykstančius į ją žmones. Pranešimai gali būti siunčiami skirtingomis kalbomis – dėl to galima informuoti skirtingomis kalbomis kalbančius šalies gyventojus bei atvykusius kitų šalių piliečius. GPIS galima naudoti ne tik siekiant perspėti apie ekstremaliąsias situacijas, bet ir skelbiant skubią dingusiųjų paiešką ar atliekant kraujo donorų, nusikaltėlių paiešką tam tikrame rajone bei kitoms funkcijoms, susijusioms su tvarkos ir visuomenės gerovės užtikrinimu.

Trumpuosius pranešimus gali siųsti Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas, Bendrasis pagalbos centras, apskričių priešgaisrinės gelbėjimo valdybos bei savivaldybių administracijos. Visgi GPIS efektyvumas priklauso nuo žmogaus subjektyvaus apsisprendimo norėti ar nenorėti būti perspėtam. Tam, kad gyventojai gautų trumpuosius pranešimus, jų mobiliuosiuose telefonuose turi būti aktyvinta šių pranešimų priėmimo funkcija.

Šios funkcijos aktyvinimo mobiliuosiuose telefonuose instrukcijas galima rasti GPIS interneto svetainėje <http://gpis.vpgt.lt>.

Perspėjimas sirenomis

Perspėjimo sirenomis sistema – tai elektromechaninių sirenų tinklas; daugiausia sirenos yra įrengtos savivaldybių centruose. Įjungus sirenas, perduodamas įspėjamasis garsinis signalas „Dėmesio visiems“. Tai įspėjamasis pulsuojančio 3 minučių trukmės kaukimo garsinis signalas (9 sekundės kaukimo – 6 sekundės pauzė). Ne vėliau kaip po 3 min. nuo įspėjamojo garsinio signalo perdavimo pradžios per Lietuvos nacionalinę radiją ir televiziją, kitus transliuotojus perduodamas pranešimas apie tai, koks konkretus pavojus gresia (cheminis, radiacinis, potvynio, uragano, kt.) ir ką reikia daryti norint išlikti saugiams.

Svarbu žinoti, kad sirenų gausmas nesuteikia jokios informacijos. Išgirdę kaukiančią sireną, gyventojai privalo įjungti radiją ar televizorių ir išklausti informaciją bei rekomendacijas.

Šiuo metu gyventojams perspėti naudojamos 489 centralizuoto valdymo elektros sirenos. Jomis perspėjama apie 50 proc. visų šalies gyventojų. Didžioji centralizuoto valdymo elektros sirenų dalis yra įrengta miestuose bei savivaldybių centruose ir kaimo gyvenvietėse Ignalinos ir Zarasų rajonuose, kur gyventojų skaičius yra 100 ir daugiau. Į bendrą perspėjimo sistemą įeina ir 485 vietinio valdymo sirenos. Vietinio valdymo perspėjimo sistemos daugiausia yra įrengtos kaimo vietovėse. Jas įjungia iš anksto paskirti asmenys. Šiomis sistemomis perspėjama dar apie 3 proc. gyventojų. Sirenų įjungimo pultai yra sumontuoti savivaldybių centruose.

Gyvenamosiose vietovėse, kuriose nėra sirenų, apie artėjantį didelį pavojų gyventojai perspėjami naudojant visas įmanomas technines ir organizacines priemones, numatytas savivaldybės ekstremaliųjų situacijų valdymo plane: visomis veikiančiomis ryšio

priemonėmis, per vidaus ar lauko garsiakalbius, transporto priemonių ir įmonių garsiniais signalais, išsiunčiant policijos, ugniagesių, greitosios medicinos pagalbos ir kitų tarnybų transporto priemones, turinčias garso stiprinimo įrangą, taip pat siunčiant pasiuntinius.

Gyventojai nėra linkę iš karto patikėti gauta informacija. Tikėtina, kad, net ir išgirdę kaukiančias sirenas ar gavę pranešimą į mobilųjį telefoną, jie gali ieškoti papildomos informacijos: skambinti draugams, artimiesiems, pareigūnams. Dėl didelio skambučių kiekio ryšio tinklas gali būti pernelyg apkrautas, o tai taptų nepakeliamu našta institucijoms, valdančioms susidariusią situaciją. Todėl susidarius didelio masto ekstremaliajai situacijai, nepaprastajai padėčiai, numatyta įkurti pasiteirauti skirtas karštąsias linijas, informacijos centrus, o gyventojų prašoma susilaikyti nuo nebūtinų skambučių.

Evakavimasis į saugias teritorijas

Situacijų, kai reikia evakuoti žmones iš nelaimės zonos, pasitaiko gerokai dažniau negu daugelis gali įsivaizduoti. Kiekvienais metais skirtingose valstybėse daug žmonių priverčiami skubiai palikti savo namus dėl įvairių ekstremaliųjų situacijų. Dažniausiai žmonės būna priversti evakuotis dėl karinių konfliktų, siaučiančių stichinių nelaimių, gamtinių gaisrų ir potvynių. Gali atsitikti ir taip, kad daugeliui mūsų įprastos gyvenamosios vietos taps netinkamomis gyventi dėl cheminių avarijų ar pasklidusios radioaktyvios taršos.

Žmonių evakavimas – tai organizuotas gyventojų perkėlimas iš teritorijų, kuriose pavojinga gyventi ir dirbti, į kitas teritorijas, laikinai suteikiant jiems gyvenamąsias patalpas. Tai vienas iš pagrindinių gyventojų apsaugos būdų, kuris gali būti taikomas, gresiant ar susidarius ekstremaliajai situacijai arba karo padėties atveju.

Evakavimas gali būti išankstinis ir skubus. Išankstinis evakavimas vykdomas gresiant ekstremaliajai situacijai, jeigu pagal turimą informaciją ir situacijos analizę matyti, kad žmonėms gresia realus pavojus ir geriausiai juos galima apsaugoti iš anksto perkeliančią saugią teritoriją. Skubus evakavimas vykdomas susidarius ekstremaliajai situacijai, kai situacija pavojinga ir reikia evakuoti žmones iš pavojingos teritorijos nedelsiant.

Paskelbus gyventojų evakavimą, jiems teikiama būtina informacija:

kad evakuotis yra būtina;

per kiek laiko jie privalo išvykti iš nesaugios teritorijos;

kaip bus evakuojami gyventojai, neturintys savo transporto;

kur yra evakavimo punktai (gyventojų surinkimo punktai);

kur yra tarpiniai gyventojų priėmimo punktai (jeigu reikia);

kur reikia evakuotis ir kur yra gyventojų priėmimo punktai (tiems, kurie evakuojasi savo transportu);

ką pasiimti;

kokių saugumo priemonių imtis prieš paliekant namus;

kokiais keliais (evakavimosi maršrutais) vykti.

Kaip Lietuvoje organizuojamas gyventojų evakavimas

Lietuvoje gresiant ar susidarius ekstremaliajai situacijai, sprendimą evakuoti gyventojus iš savivaldybės teritorijos į kitą tos pačios savivaldybės vietą arba į gretimą savivaldybę priima savivaldybės administracijos direktorius. Jeigu gyventojai evakuojami į toli-

mesnę savivaldybę, sprendimą, kur turi būti evakuojami gyventojai, priima Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas. Gyventojų evakavimui organizuoti savivaldybėse, iš kurių ir į kurias evakuojami gyventojai, pradeda dirbti gyventojų evakavimo ir priėmimo komisijos, į kuriomis reikalingi evakavimo punktai: gyventojų surinkimo, tarpiniai gyventojų evakavimo ir gyventojų priėmimo.

Gyventojų surinkimo punktai – tai vietos, į kurias evakuojant renkasi gyventojai. Ten jie registruojami ir laipinami į transporto priemones, o tada organizuotai – saugomomis ir prižiūrimomis transporto kolonomis – išvežami į saugias teritorijas. Konkrečios gyventojų surinkimo vietos yra iš anksto numatytos savivaldybės ekstremaliųjų situacijų valdymo plane, tačiau tai nereiškia, kad visi privalo evakuotis tik per priėmimo punktus. Gyventojai, turintys galimybę evakuotis nuosavu transportu, gali tai daryti savarankiškai.

Tarpiniai gyventojų evakavimo punktai steigiami ne visada, o tik tuomet, kai gyventojai evakuojami iš cheminėmis ar radioaktyviosiomis medžiagomis užterštos teritorijos, kai reikia patikrinti evakuojamųjų gyventojų užterštumą bei pašalinti esamą taršą (atlikti sanitarinį švarinimą). Tarpiniuose gyventojų evakavimo punktuose tikrinamas iš užterštos teritorijos atvežtų gyventojų cheminis ar radioaktyvusis užterštumas, jeigu reikia – atliekamas sanitarinis švarinimas, jie perlaipinami į švarias (neužterštas) transporto priemones ir siunčiami į gyventojų priėmimo punktus. Jeigu gyventojai evakuojami iš neužterštų teritorijų, evakuojamieji vyksta tiesiai į priėmimo punktus.

Gyventojų priėmimo punktai – tai vietos, į kurias gyventojai turi atvykti nuosavu ar savivaldybės transportu. Ten jie pasitinkami, suskirstomi į grupes ir palydimi iki jiems laikinai suteiktų gyvenamųjų patalpų. Jose organizuotai teikiamos gyvybiškai būtinos paslaugos: aprūpinama maistu, geriamuoju vandeniu, vaistais,

higienos reikmenimis, švariais drabužiais. Šių ir kitų būtiniausių paslaugų teikimą, gautos humanitarinės pagalbos paskirstymą organizuoja savivaldybės, į kurią evakuojami žmonės, gyventojų evakavimo ir priėmimo komisija.

Kaip galima evakuotis

Pavojaus poveikio mastas ir intensyvumas, evakuacijos kelių būklė ir kitos aplinkybės gali labai pakeisti iš anksto rengiamus gyventojų evakavimo planus. Gali būti sunku ar net neįmanoma evakuoti žmonių įprastomis kelių transporto priemonėmis: autobusais, automobiliais. Todėl gali būti evakuojama geležinkelio transportu (traukiniais) ar net išvedant pėsčiomis (pėsčiųjų kolonomis). Visais atvejais gyventojai informuojami, kaip ir kokiais keliais evakuotis, o evakuojamųjų kolonos reguliuojamos ar net lydimos policijos ar kariuomenės pareigūnų.

Būkite pasirengę išvykti bet kuriuo metu

Automobilio bakas visada turi būti pilnas.

Jeigu pavėlavote išvykti automobiliu – eikite pėsčiomis.

Išvykimo keliai turi būti apgalvoti iš anksto.

Būtiniausi daiktai turi būti sudėti iš anksto, kad negaištumėte laiko.

Išvykti geriau per anksti negu per vėlai.

Evakavimasis pėsčiomis gali būti labai tikėtina pasitraukimo iš pavojingų teritorijų forma. Taip evakuotis sunku, bet tam tikrais atvejais tai gali būti vienintelė gelbėjimosi galimybė. Gyventojai pėsčiomis gali evakuotis savarankiškai arba organizuotai, kolonomis. Bet kuriuo atveju reikia žinoti, kad evakavimas pėsčiomis

turi būti planuojamas atsižvelgiant į tai, kad per parą žmonės gali eiti ne ilgiau 10–12 valandų ir nueiti ne daugiau 30–40 kilometrų. Būtiniausius daiktus patogiausia nešti kuprinėje. Po nuo valandos iki pusantros valandos trukusio ėjimo reikia sustoti 10–15 minučių poilsui, o, nuėjus daugiau kaip pusę tą dieną planuoto nueiti kelio, – sustoti pailsėti vienai dviem valandoms. Naktį reikėtų ilsėtis, o poilsui ieškoti kuo saugesnės vietos. Poilsio vietos pasirinkimas priklauso nuo oro sąlygų ir nuo nelaimės, dėl kurios teko palikti namus, pobūdžio. Jeigu evakuojamasi iš karinių veiksmų teritorijos, geriau leisti naktį atviroje vietoje, o ne tuščiuose pastatuose, kuriuose vyko mūšiai (jie gali būti užminuoti); jeigu evakuojamasi iš gamtos stichijos nusiaubtos teritorijos, geriau ieškoti nakčiai pastogės.

Pėsčiomis dažniausiai evakuojamasi iš karo veiksmų ar ginkluoto konflikto teritorijos. Taip besitraukiantys gyventojai turi atrodyti pabrėžtinai kaip civiliai, tiesiog norintys išeiti iš minėtos teritorijos (kaip ir yra). Reikia vengti rusvai žalsvos (chaki) ar maskuojamųjų spalvų drabužių, matomoje vietoje nesikabinti medžioklinių peilių ar gertuvių, eiti neskubant, ramiai. Būtiniausi daiktai, maisto atsargos turėtų būti išskirstyti į dalis: geriau penki ryšulėliai, nei vienas didelis lagaminas. Keliaujant reikėtų vengti pavojingų vietų, kelių, vedančių pro strateginius objektus, – tokių, kurie galėtų traukti priešiškos pusės karių dėmesį.

Evakuojantis organizuotai – pėsčiųjų kolonomis, gyventojus surinkimo punktuose reikia skirstyti į 500–1000 žmonių kolonas, iš evakuojamųjų tarpo paskirti kolonos vadovą, kuris vestų koloną numatytu maršrutu, stebėtų evakuojamųjų būklę, organizuotų poilsį.

Evakuojantis geležinkelio transportu, kyla pavojus patekti į spūstį ir pamesti ne tik daiktus, bet ir išleisti iš akių šeimos narius. Kad to neįvyktų, labai naudinga kiekvienam kišenėje turėti lapą ir ant kuprinės ar lagamino pakabintą kortelę su savo pavarde, namų bei kelionės tikslo (jeigu žinomas) adresu, traukinio ar vagono nume-

riu. Traukinyje, autobuse geriausia savo daiktus laikyti gerai matomoje vietoje, o pinigus, dokumentus saugiausia laikyti prie savęs.

Jeigu pareigūnai nurodė evakuotis arba jūs patys nusprendėte, kad namie likti pavojinga:

- ✓ Susirinkite būtiniausius reikmenis, kurių jums gali prireikti evakuojantis ir apsistojus kitoje vietoje (žr. praktinius patarimus, 80–81 p.).
- ✓ Persirenkite drabužiais, kurie suteiks tam tikrą apsaugą (ilgos kelnės, neperšlampama striukė, guminiai batai, kepurė).
- ✓ Prieš išvykdami apsaugokite savo namus:
 - ✓ įneškite į namus lauko baldus, vaikų žaislus,
 - ✓ atjunkite vandenį ir dujas,
 - ✓ išjunkite iš elektros lizdų visus elektros prietaisus,
 - ✓ išimkite produktus iš šaldytuvų ir šaldiklių,
 - ✓ uždarykite ir užrakinkite duris ir langus.
- ✓ Išvažiuoti pasirinkite rekomenduojamus kelius, nebandykite sutrumpinti kelio, nes kiti keliai gali būti užblokuoti.
- ✓ Išvykite kuo anksčiau, kad nepakliūtumėte į spąstus dėl pasikeitusių oro sąlygų.
- ✓ Būkite atsargūs važiuodami tiltais ir viadukais, nesustokite po aukštos įtampos elektros laidais.

Slėpimasis kolektyvinės apsaugos patalpose (statiniuose)

Kas yra kolektyvinės apsaugos statiniai

Kolektyvinės apsaugos statiniai – tai statiniai arba patalpos, kurias ekstremaliųjų situacijų ar karo metu galima pritaikyti gyventojams apsaugoti nuo atsiradusių gyvybei ar sveikatai pavojingų veiksnių. Juose gali prisiglausti gyventojai, kurie neturi galimybių

patys evakuotis arba iš kitų teritorijų evakuoti gyventojai. Kiekviena savivaldybė rūpinasi savivaldybėje gyvenančių ir esančių žmonių apsauga ir iš anksto numato kolektyvinei apsaugai skirtus statinius (patalpas). Juose, esant reikalui, žmonės gali pasislėpti, kad apsaugotų nuo žalingo aplinkos poveikio, kol bus organizuotai išvežti iš užterštos pavojingomis medžiagomis teritorijos, arba būti ten laikinai apgyvendinti, jeigu dėl ekstremaliosios situacijos turi evakuotis iš savo namų. Dažniausiai tokie statiniai yra mokyklos, gimnazijos, kultūros, sporto centrai. Jų mieste gali būti 10 ar 50 – tai priklauso nuo savivaldybės gyventojų skaičiaus. Vidutiniškai kiekviena savivaldybė yra numačiusi tiek vietos kolektyvinės apsaugos statiniuose, kad juose tilptų apie 20 proc. savivaldybės gyventojų. Vienam gyventojui skiriama 1,5 kv. m patalpos ploto.

Gyventojai, gavę pranešimą apie iškilusią grėsmę ir apie būtinumą pasitraukti į saugias vietas, neturintys saugios vietos ar galimybės evakuotis nurodyta kryptimi, turi eiti į artimiausius kolektyvinės apsaugos statinius. Sugaištas laikas, iki artimiausio kolektyvinės apsaugos statinio einant pėsčiomis, mieste neturėtų viršyti 5–7 minučių.

Kur yra artimiausi kolektyvinės apsaugos statiniai, galima sužinoti savivaldybės interneto svetainėse – ten skelbiami kolektyvinės apsaugos statinių sąrašai. Be to, visi statiniai ar patalpos, skirtos kolektyvinei apsaugai, turi būti pažymėtos specialiuoju ženklu, gerai matomu iš toli bet kuriuo paros metu. Kolektyvinės apsaugos statinio specialusis ženklas – tai lygiakraštis mėlynas trikampis oranžinio fono kvadrato, apibrėžtame mėlynos spalvos rėmeliu (šis ženklas pavaizduotas galiniame šio leidinio viršelyje).

Skubant slėptis į kolektyvinės apsaugos statinį, nereikia imti daug daiktų. Užtenka pasiimti asmens dokumentus ir vaistų (jei turite sveikatos problemų). Einantieji su mažais vaikais turėtų paimti maisto vaikui, vienkartinį vystyklą, antklodę, žaislą.

Kolektyvinei gyventojų apsaugai numatyti statiniai (patalpos) turi būti tvirtų konstrukcijų, sandarūs, kad būtų kuo mažesnis langų,

durų, vėdinimo šachtų plotas. Tokie statiniai turi stovėti saugiu atstumu nuo tiesioginių savivaldybės teritorijoje esančių cheminės, biologinės, radiacinės grėsmės šaltinių ir antrinio pavojingo poveikio (gaisrai, potvyniai, pavojingųjų medžiagų išsiliejimas, statinio griūtis, grandininės reakcijos efektas ir kt.), be to, būti arti evakavimo punktų. Jie turi būti greitai ir kuo mažesnėmis sąnaudomis pritaikomi kolektyvinei gyventojų apsaugai.

Rekomenduojama šiam tikslui skirtuose statiniuose laikinai apgyvendinti ne mažiau kaip 100 žmonių, taip pat turi būti numatytos atskiros patalpos laikinai apsaugoti ir saugiai laikyti gyventojų naminius gyvūnus.

Saugus buvimo laikas sandariose patalpose yra ribotas. Kad ir kokios jos būtų sandarios, yra rizikos, kad tarša iš išorės vis tiek po truputį skverbsis į vidų. Be to, žmonėms ilgesnį laiką pabuvus uždaroje patalpoje, joje pradeda kauptis anglies dvideginis, šiluma, drėgmė, ir susidaro sveikatai kenksmingos sąlygos. Anglies dvideginio koncentracijai ore pasiekus 1 %, gali pradėti skaudėti galvą, sutrikti širdies veikla. Ypač jautriai į oro sudėties pokyčius reaguoja pagyvenę žmonės ir vaikai. Todėl svarbu sekti informaciją apie situaciją pastato išorėje, ir, pareigūnams pranešus apie taršos sumažėjimą, kuo skubiau išvėdinti patalpas arba išeiti į lauką.

Kokia kolektyvinės apsaugos statinių ir slėptuvių paskirtis

Kolektyvinės apsaugos statiniai yra skirti laikinam gyventojų prieglobsčiui saugantis nuo žalingo aplinkos poveikio bei evakuotų gyventojų apsaugai.

Slėptuvės yra skirtos ekstremaliųjų situacijų operacijų centrų ir Bendrojo pagalbos centro nenutrūkstamai veiklai užtikrinti.

Kam yra skirtos slėptuvės

Slėptuvė – tai specialios paskirties statinys arba specialiai įrengta patalpa, skirta nuo atsiradusių gyvybei ar sveikatai pavojingų veiksmų apsaugoti asmenis, kurie užtikrina valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų ekstremaliųjų situacijų operacijų centrų bei Bendrojo pagalbos centro nenutrūkstamą veiklą ekstremaliųjų situacijų ar karo metu. Šie asmenys organizuoja ir koordinuoja, kad situacija būtų stabilizuojama ir valdoma, organizuoja pagalbos teikimą gyventojams – evakavimą, laikiną apgyvendinimą kolektyvinės apsaugos statiniuose, maitinimą, rūpinasi sanitarijomis sąlygomis ir kt. Kiekviena savivaldybė ir dalis valstybės institucijų turi slėptuvę, reikalingą ekstremaliajai situacijai valdyti.

Slėptuvėse, skirtose operacijų centrų ir Bendrojo pagalbos centro darbui, turi būti galimybė, esant reikalui, saugiai ir greitai evakuotis. Čia taip pat turi būti nenutrūkstamai tiekama elektros energija (numatytas atsarginis elektros šaltinis), veikti oro filtravimo sistema, vandentiekis ir kanalizacija, fiksuotojo telefono ryšys, esant galimybei – ir mobiliojo telefono ryšys, kitos priemonės, reikalingos, kad darbas slėptuvėje vyktų kuo sklandžiau.

Neretai žmonės įsivaizduoja, kad gyventojai gali būti apsaugomi tik slėptuvėse. Vyresniojo amžiaus žmonės turbūt dar prisimena, kad sovietiniais laikais tokios patalpos buvo daugelyje pastatų. Jų yra išlikusių iki mūsų dienų, tačiau kai kurios tokios patalpos tapo privačia nuosavybe, kai kurios buvo neprižiūrimos ir liko apleistos. Tokiose patalpose organizuoti žmonių apsaugą prireiktų labai daug išteklių ir laiko, skubiai slėptis būtų neįmanoma. Beje, buvusios slėptuvių patalpos, kurios šiuo metu savivaldybės sprendimu gali būti įvertintos kaip tinkamos kolektyvinei gyventojų apsaugai, yra vadinamos ne slėptuvėmis, o kolektyvinės apsaugos statiniais (patalpomis). Slėptuvės sąvoka taikoma tik toms patalpoms, kuriose turi veikti ekstremaliųjų situacijų operacijų centras.

Reikia žinoti, kad, patekus į užterštą ir netinkamą žmonėms gyventi teritoriją, net ir puikiai įrengtoje slėptuvėje ilgai išbūti yra neįmanoma, o štai gerai parinktas ir įrengtas kolektyvinės apsaugos statinys gali tam tikrą laiką apsaugoti gyventojus nuo pavojingų veiksnių. Norint užtikrinti tikrą gyventojų apsaugą, reikia ne slėpti, o evakuoti gyventojus iš netinkamų gyventi teritorijų.

TAI ĮDOMU

ISTORINIAI FAKTAI APIE CIVILINĘ SAUGĄ

- Pirmojo pasaulinio karo metu, pradėjus plačiau naudoti aviaciją (dirigablius ir vėliau – strateginius bombonešius), bombardavimo objektais tapo ne tik karinė infrastruktūra – karinės bazės, gynybinės pozicijos, tvirtovės, bet ir pramonės įmonės bei civilių gyvenami miestai. Pagal italų karo teoretiko Giulio Douhet doktriną, miestų bombardavimas palaužia valstybės valią priešintis, užpulta valstybė kapituliuoja ir tereikia nedidelių sausumos pajėgų pasiektam rezultatui įtvirtinti. Šios doktrinos nuostatos buvo labai populiarios 1920–1939 metų Europoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose. Tuometės valstybės didelį dėmesį skyrė savo gyventojų apsaugai: jau taikos metu buvo statomos individualios ir grupinės slėptuvės, įrengiama kita svarbi infrastruktūra, apmokomi specialistai.
- 1918–1940 m. Lietuvos urbanizacijos lygis nebuvo aukštas. Dauguma gyventojų turėjo kur slėptis kaimuose, kaip ir buvo rekomenduojama karinėje spaudoje. Tai daryti buvo įprasta Pirmojo pasaulinio karo metais, kai buvo susidurta su maisto trūkumu, ypač Vilniuje. Antrojo pasaulinio karo metais, artėjant frontui, nedidelės slėptuvės – bunkeriai – buvo įrengiamos pamiškėse ar tiesiog prie visų pagrindinių sodybų; jos išgelbėjo ne vieną Lietuvos kaimo gyventoją.

- Prasidėjus branduolinio ir kitų masinio naikinimo ginklų erai, civilinei gynybai skirtas didelis dėmesys. Tačiau tokių ginklų galia buvo tokia didelė, kad jais ir buvo tikimasi atgrasyti priešą, todėl grandioziniai pilietinės gynybos planai dažnai likdavo popieriuje. Totalitarinėse valstybėse, taip pat Šveicarijoje, Izraelyje ir kai kuriose kitose šalyse buvo įrengtos valstybinės slėptuvės nemažai gyventojų daliai, slėptuves statėsi įmonės ir privatūs gyventojai. Deja, sukurtos sistemos jau negalėjo apsaugoti nuo masinio naikinimo ginklų. Slėptuvės išliko iki Šaltojo karo pabaigos, o vėlesniais laikais, nesant realaus didelio karo pavojaus, ėmė nykti, buvo privatizuojamos ar keičiama jų paskirtis.

Žmonių sanitarinis švarinimas

Kada gali būti reikalingas sanitarinis žmonių švarinimas

Sanitarinis švarinimas (nukenksminimas, kenksmingumo pašalinimas) – tai biologinio, radioaktyviojo, cheminio užterštumo pašalinimas nuo nukentėjusių žmonių. Jis reikalingas, siekiant sustabdyti ar sumažinti neigiamą cheminių, biologinių, radioaktyviųjų (toliau – ChBR) medžiagų poveikį, be to, tokiu būdu apsaugoma, kad ChBR medžiagomis neužsiterštų asmenys, galintys turėti kontaktą su nukentėjusiais.

Sanitarinis žmonių švarinimas gali būti reikalingas, kai ChBR medžiagos pasklinda žmonių susibūrimo vietoje, kai yra nukentėjusių žmonių ir kai tikėtina, kad teršalai pateko ant įvykio vietoje (ar netoli jo) buvusių žmonių.

Sanitarinis žmonių švarinimas nėra automatinis ar neišvengiamas procesas. Sprendimą atlikti žmonių sanitarinį švarinimą įvykio

vietoje priima gelbėjimo darbų vadovas, atsižvelgdamas į aplinkybes, žmonių skaičių bei turimus išteklius. Sanitarinis švarinimas turi būti atliktas taip greit, kaip tik įmanoma, ypač jeigu yra daug nukentėjusiųjų su užteršimo simptomais. Užteršti pavojingomis medžiagomis žmonės, nuvežti į gydymo įstaigas, gali netiesiogiai perduoti ChBR medžiagas medicinos personalui. Todėl reikia žinoti, kad sanitarinis žmogaus švarinimas turi būti atliktas anksčiau negu jam bus suteikta skubi medicinos pagalba.

Užteršti asmenys gali būti saugomi, kad neišsivaikščiotų ir neskleistų teršalų. Tai reiškia, kad žmonės, nukentėję nuo ChBR medžiagų, gali būti išvesti iš didžiausio užterštumo zonos ir priversti pasilikti gelbėjimo darbų vadovo nurodytoje vietoje, iki bus atliktas sanitarinis švarinimas: teršalai nuplauti vandeniu specialiose palapinėse arba, esant šiltam orui, plaunami tiesiog atviroje vietoje, naudojant, pavyzdžiui, ugniagesių techniką. Gausi žemo slėgio vandens čiurkšlė – puiki pirminė žmonių švarinimo priemonė: ji fiziškai pašalina ir praskiedžia teršalus.

Kaip patiems atlikti sanitarinį švarinimą

Žmonės gali pasišalinti iš įvykio vietos, kurioje užfiksuotas užterštumas ChBR medžiagomis, dar iki pareigūnams priėmus sprendimą atlikti sanitarinį švarinimą. Jeigu tokie žmonės buvo netoli teršalų paskleidimo vietos, tikėtina, kad jie patyrė kontaktą su teršalais, tad, grįžę į namus, turi būti labai atsargūs. Jie turi nesiliesti prie artimųjų, kad šie nepatirtų antrinio užteršimo ir dėl to nenukentėtų, ir patys atlikti medžiagų, kuriomis užsiteršė, nukenksminimą. Kaip tai padaryti? Reikia nusivilkinti visus drabužius, su kuriais būta įvykio vietoje, ir labai kruopščiai nusiprausti šiltu vandeniu ir muilu.

Nusirengus drabužius, pašalinama 75–90 % teršalų. Svarbu juos nusirengti teisingai: drabužius reikia vilkti iš viršaus į apačią (pirma švarką, marškinius, tada – kelnes), nesimauti per galvą (kad

teršalai nuo drabužių nepatektų ant veido, akių). Su nusivilktais drabužiais reikia elgtis kaip su pavojingomis atliekomis: suvynioti užterštu paviršiumi į vidų, sudėti į maišus (supakuoti du kartus) ir padėti saugioje vietoje. Ką su jais daryti toliau, priklauso nuo to, kokie teršalai buvo pasklidę, kokia jų koncentracija, ar žmogus buvo toli nuo teršalų paskleidimo vietos. Galbūt juos reikės atvežti į nurodytą vietą ir priduoti kaip pavojingas atliekas, o gal pakaks išskalbti skalbyklėje.

Praustis reikia po tekančiu ne karštu, o tik šiltu (38–40° C) arba šaltu vandeniu ir būtinai su muilu – efektyviausiai teršalus šalina ūkinis muilas. Pirmiausia gerai nuplaunamos rankos, toliau – veidas, kaklas, akys, ausys, skalaujama nosis ir burna, kruopščiai plaunamos sunkiau prieinamos kūno vietos. Buvusieji vietoje, kur pasklido cheminės medžiagos, turi praustis ne trumpiau kaip 3–5 minutes. Radioaktyviosios taršos atveju praustis reikia ne trumpiau kaip 10 minučių.

Pagalbos nukentėjusiesiems organizavimas

Vienas iš pagrindinių civilinės saugos organizavimo ir veikimo principų yra saugumo ir paramos principas. Likviduojant įvykių ir ekstremaliųjų situacijų padarinius, turi būti teikiama pagalba gyventojams ir užtikrinama minimali gyvenimo kokybė.

Nukentėjusieji – tai nebūtinai tiesiogiai paveikti ir sužaloti asmenys. Žmonės gali likti be namų (sugriauti, sudegę) arba jų namai gali būti netinkami gyventi dėl potvynio, cheminės ar radioaktyvios taršos, degančio miško dūmų, nutraukto komunalinių paslaugų (elektros, dujų, šildymo, vandens) teikimo. Visais tokiais ir daugeliu kitų atvejų būtina organizuota pagalba. Organizuoti pagalbos teikimą nukentėjusiesiems dėl ekstremaliųjų įvykių ir ekstremaliųjų situacijų yra pavesta savivaldybių administracijos direktoriams. Esant nepaprastajai padėčiai, savivaldybės toliau atlieka civilinės saugos funkcijas. Kaip bus organizuojama tokia

veikla, savivaldybės yra suplanavę ekstremaliųjų situacijų valdymo planuose.

Pagalbos nukentėjusiesiems teikimas gali apimti laikiną apgyvendinimą, būtiniosios medicinos pagalbos teikimą, saugios aplinkos sukūrimą, būtinųjų poreikių patenkinimą (atsigerti, pavalgyti, gyventi sanitarijos ir higienos normas atitinkančiomis sąlygomis bei turėti tinkamas poilsio sąlygas). Savivaldybės ekstremaliųjų situacijų valdymo plane yra numatyta, kiek ir kokių išteklių gali prireikti teikiant pagalbą gyventojams ir kokie savivaldybės ūkio subjektai turi ir gali teikti reikalingus išteklius, kai jų prireikia susidarius ekstremaliajai situacijai. Yra suplanuota, kas turi teikti maistą, vandenį, drabužius, vaistus, higienos reikmenis, antklodes, gultus ir t.t. Prireikus ši savivaldybės veikla organizuojama ir koordinuojama per savivaldybės ekstremaliųjų situacijų operacijų centrą.

Jeigu savivaldybė neturi pakankamai reikiamų išteklių, yra numatyta, kaip jų atsigabenti iš gretimų savivaldybių arba iš valstybės rezervo. Valstybės rezerve esančias būtiniausias žemės ūkio ir maisto produktų, civilinės saugos priemonių, medicinos ir kitas ūkio atsargas galima panaudoti Vyriausybės ekstremalių situacijų komisijos teikimu Vyriausybei priėmus sprendimą. Valstybės rezervo civilinės saugos priemonių atsargų paėmimą iš jų saugojimo vietų ir pristatymą į panaudojimo vietą organizuoja Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos, valstybės žemės ūkio ir maisto produktų atsargų paėmimą ir pristatymą į įvykio vietą – Žemės ūkio ministerija, medicinos atsargų – Sveikatos apsaugos ministerija.

Privalomi darbai

Gresiant ar susidarius ekstremaliosioms situacijoms, nepaprastosios bei karo padėties metu gyventojai, ūkio subjektai, įstaigos gali būti pakviesti vykdyti įstatymuose numatytą pareigą – atlikti

privalomus darbus. Darbus privalo atlikti darbingi gyventojai, sukakę 18 metų, išskyrus tikrosios karo tarnybos karius, nėščias, neseniai pagimdžiusias moteris (moteris, pagimdžiusias ir auginančias vaikus, kol jiems sukaks vieni metai), žmones, turinčius negalią, ir gyventojus, kurie vieni augina vaikus iki 16 metų, taip pat gyventojus, kurie naudojami privilegijomis ir imunitetais pagal tarptautinę teisę.

Tokia pareiga gyventojams gali atsirasti, tik esant ypatingam poreikiui. Ekstremaliosios situacijos metu gyventojai gali būti telkiami privalomiems darbams, tik kai yra išnaudotos visos civilinės saugos sistemos pajėgų panaudojimo galimybės. Tokiu atveju ekstremaliosios situacijos operacijų vadovas (asmuo, vadovaujantis valdant ekstremaliąją situaciją) nusprendžia, kad yra tokių darbų poreikis, bei kreipiasi į savivaldybės (-ių) administracijos (-ų) direktorių (-ius) telkti gyventojus, ūkio subjektus ir kitas įstai gas darbams atlikti. Sprendimą dėl privalomų darbų priima savivaldybės ekstremaliųjų situacijų komisija, o susidarius valstybės lygio ekstremaliajai situacijai – Lietuvos Respublikos Vyriausybės ekstremaliųjų situacijų komisija (VESK).

Savivaldybės administracijos direktoriaus ar VESK nurodyme atlikti privalomus darbus turi būti nurodyta, kas juos turi atlikti, kokio pobūdžio darbai bus atliekami, kada ir kur žmonės turi atvykti registruotis, kiek laiko darbai gali užtrukti. Darbus privalantys atlikti gyventojai turi atvykti arba prireikus į nurodytą vietą atvežami centralizuotai – savivaldybės ar valstybės ekstremaliųjų situacijų operacijų centro transportu. Esant poreikiui, darbus atliekantys gyventojai aprūpinami nemokama nakvyne, maistu, specialiąja apranga, darbo priemonėmis, jiems sudaromos minimalios sanitarijos ir higienos normas atitinkančios sąlygos.

Esant karo padėčiai, gyventojai gali būti telkiami privalomiems darbams gynybos ar gyventojų evakavimo tikslais, ginkluotųjų pajėgų vadui ar karo komendantams priėmus tokį sprendimą.

Už privalomuosius darbus gyventojams gali būti atlyginama įstatymų nustatyta tvarka.

Šeimos veiksmų planavimas

Ar jūsų šeima yra pasirengusi rimtiems išbandymams? Ar kiekvienas jūsų šeimos narys žino, ką turi daryti, ištikus nelaimei, kad padėtų ne tik sau, bet ir kitiems? Jeigu ne, laikas apie tai pagalvoti ir pradėti planuoti šeimos veiksmus nelaimės atveju. Planas padės sumažinti baimę ir paniką ir išsaugoti gyvybę, sveikatą bei turtą.

Norint būti tinkamai pasirengus ištikus nelaimei, reikia iš anksto apgalvoti daugelį dalykų.

Gresiantys pavojai

Drauge su visa šeima pasikalbėkite apie tai, kas gali atsitikti, kokios gali būti nelaimės pasekmės ir ką konkrečiai reikėtų daryti, jeigu, pavyzdžiui, kiltų gaisras, didelė audra ar potvynis. Planuokite veikti kaip komanda, bet atminkite, kad kiekvienas komandos narys turi žinoti, ką privalo daryti ir tuomet, jeigu kai kurių šeimos narių, įvykus nelaimei, nebus namie.

Susitikimo vieta

Numatykite, kur susitiksate su šeimos nariais, jeigu, nutikus nelaimei, visi būsite skirtingose vietose ir jeigu reikės staiga palikti namus. Numatykite dvi šeimos narių susitikimo vietas: vieną – lauke, kitą – pas jums artimus žmones. Kiekvienas šeimos narys turi gerai žinoti susitikimo vietų adresus ir artimų žmonių telefonus.

Saugios namų vietos

Išsiaiškinkite su visais šeimos nariais, kurios vietos namuose saugiausios, kokiais atvejais reikėtų slėptis kuo toliau nuo langų, kokiais atvejais slėptis negalima.

Evakavimosi vietos

Apsvarstykite, ką reikės daryti tuo atveju, jeigu pareigūnai nurodys evakuotis, t. y. išvykti iš namų į saugią teritoriją. Iš anksto galima paprašyti draugų ar giminaičių, kurie gyvena kitose miestuose, kad jie suteiktų prieglobstį nelaimės atveju.

Laikas susiruošti evakavimuisi

Pagalvokite, ką galite padaryti iš anksto, kad galėtumėte evakuotis kuo greičiau. Jeigu namuose yra asmenų, turinčių negalią, senyvo amžiaus žmonių, – laiko reikės daugiau. Pasi-tarkite visi drauge, kaip galėtumėte jį sutrumpinti.

Evakavimosi būdai

Apsvarstykite, kaip evakuositės. Jeigu turite automobilį, planuokite išvykti vienu automobiliu, tai sumažins galimybę šeimos nariams pasimesti. Šeimoms rinktis po vieną automobilį rekomenduojama dar ir dėl to, kad evakuacijos teritorijoje susitelktų mažiau išvykstančio transporto. Visada evakavimo atvejui būkite užsipildę mašinos degalų baką, nes susidarius ekstremaliajai situacijai ar karo metu gali nedarbi degalinės. Jeigu automobilio neturite, pagalvokite, iš ko jį pasiskolintumėte. Galite planuoti išvykti su kaimynais arba artimaisiais, tik apie tai reikia iš anksto su jais susitarti. Jeigu neturite galimybių išvykti savo transportu, sužinokite iš anksto, kur artimiausi evakavimo punktai, iš kurių gyventojai, ištikus didelei nelaimei, bus evakuojami organizuotai.

Evakavimosi keliai

Suplanuokite, kaip ir kokiais keliais kiekvienas šeimos narys bėgtų iš namų, jeigu namuose kiltų gaisras. Nusipieškite savo namų ar buto planą ir pažymėkite pagrindinius ir atsarginius išėjimus. Dažnai antras išėjimas galimas tik pro langą. Pasitar-kite, ar tai įmanoma, įsitikinkite, kad visi šeimos nariai moka atsidaryti langus, nuimti grotas. Apsvarstykite visus įmano-mus būdus išeiti iš degančių namų, pagalvokite, gal tai padė-tų padaryti verandos, balkonai, net dideli medžiai, augantys šalia jūsų namo.

Pagalbos tarnybos ir jų telefono numeriai

Kiekvienas šeimos narys turi žinoti, kad išsikviesti policiją, gaisrinę ir greitąją pagalbą galima paskambinus telefonu 112. Būdami kitoje valstybėje, sužinokite ir užsirašykite tos šalies gaisrinės, policijos, greitosios pagalbos telefonų numerius, nes įvykus nelaimei neturėsite laiko ieškoti tokios informacijos.

Kontaktiniai asmenys

Jeigu, įvykus nelaimei, negalėsite prisiskambinti artimiesiems, pabandykite susisiekti su kituose miestuose gyvenančiais draugais ar giminaičiais. Susitarkite su jais iš anksto, ar jie su-tiktų būti jūsų kontaktiniais asmenimis, kuriems galėtumėte paskambinti ir pranešti savo buvimo vietą bei sužinoti apie kitus šeimos narius. Svarbu, kad kiekvienas namiškis žinotų kontaktinių asmenų vardus, adresus ir telefono numerius.

Pažeidžiamiausi šeimos nariai

Kai kurie žmonės dėl amžiaus, fizinės, psichinės ar socialinės būklės gali laiku nesužinoti apie gresiantį pavojų arba nesu-prasti jo galimo poveikio. Jeigu šeimoje yra mažamečių vaikų, senyvo amžiaus žmonių ar žmonių, turinčių psichinę ar fizinę negalią, reikia pagalvoti, ar jie galės girdėti ir suprasti perspė-jimus, ar galės (sugebės) greitai, savarankiškai palikti namus. Jeigu jie negali savimi pasirūpinti, svarbiausias šeimos tiks-las – suplanuoti, kaip juos išgelbėti ir kaip jiems padėti. Jeigu vaikai dar maži, iš anksto reikia užrašyti ant kortelės jų vardą, pavardę, adresą ir pritvirtinti prie drabužių.

Šeimos nariai, kuriems reikalingas gydymas

Jeigu šeimoje yra narių, kurie nuolatos vartoja receptinius vaistus, apsvarstykite, kaip pasirūpinti tokių vaistų atsargo-mis, nes, įvykus katastrofai, galite likti be vaistų ir be receptų. Iš anksto reikia pasiteirauti gydytojų, ką tokiu atveju daryti tiems, kuriems reikalingi specialūs vaistai ar gydymas (me-tadonas, dializė, lašelinės, chemoterapija, radioterapija ir pan.).

Žmonės, galėsiantys jums padėti

Jeigu šeimoje yra pažeidžiamų, savimi negalinčių pasirūpinti narių, vieni galite nesusitvarkyti – gali prireikti kitų žmonių pagalbos. Pirma geriausia pagalba – tai žmonės, esantys šalia jūsų ar gyvenantys netoliese. Kaimynai, jei su jais palaikote gerus santykius, pirmiausia gali padėti gelbstint gyvybes ir jūsų šeimos turtą. Iš anksto apgalvokite, kurie žmonės jums atrodo patikimi – turintys fizinių ir emocinių galimybių suteikti pagalbą. Pasirinkite keletą tokių žmonių. Jei pasirinksite tik vieną ir su juo nepavyks susisiekti, liksite be pagalbos. Pasieliauti vien pagalbos tarnybomis nereikėtų, nes gali būti, kad, įvykus nelaimei, nukentėjusiųjų bus labai daug arba pagalbos prireiks labai greitai (pavyzdžiui, reikės skubiai evakuotis iš pastato), kol tarnybos dar nebus atvykę.

Kaip ir kur namie išjungti vandenį, dujas, elektrą?

Visi šeimos nariai turi žinoti, kada, kaip ir kur namie išjungti vandenį, dujas ir elektrą. Įrašykite plane, kaip tai padaryti. Kartais tai geriau padaryti iš anksto, nelaukiant nepageidautinų padarinių, – pavyzdžiui, prasidėjus audrai su perkūnija, išjungti elektros prietaisus, pajutus žemės drebėjimą, užsukti dujas ir pan.

Atsargos ir reikmenys nelaimės atvejui

Turėkite namuose maisto, gyvybiškai svarbių vaistų atsargų – bent tiek, kiek jūsų šeimai pakaktų trims dienoms. Maisto atsargos ir kiti būtiniausi reikmenys gali būti reikalingi ir evakuojantis. Juos geriausia laikyti tvirtoje kuprinėje, kurią lengva pakelti. Prie kuprinės reikėtų iš anksto pritvirtinti savininko kortelę – nurodyti vardą ir adresą (tam atvejui, jeigu daiktai bus pamesti). Labai svarbu, kad visi daiktai ir maisto atsargos būtų laikomi sandariai. Smulkesnius reikmenis galima nuolat laikyti mašinos bagažinėje. Tada, net jeigu negalėtumėte grįžti namo, jausitės gerokai komfortiškiau.

Dokumentai

Iš anksto pasidarykite visų dokumentų kopijas. Originalus laikykite saugioje vietoje (dar geriau – ugniai atsparioje dėžutėje), o vieną kopijų komplektą perduokite saugoti patikimiems žmonėms kitame mieste (ištikus nelaimei, ypač per evakuaciją, dokumentai gali būti pamesti).

Naminių gyvūnėlių apsauga

Šeimos plane reikia numatyti ir tai, kaip bus gelbėjami naminiai gyvūnai. Gyvūnėliai negali likti užterštose, per potvynį vandens apsemtose teritorijose. Jeigu tenka evakuotis, geriausias būdas apsaugoti naminius gyvūnus – pasiimti juos su savimi. Tačiau reikėtų žinoti, kad į vietas, kur laikinai apgyvendinami žmonės, pagal pasaulyje priimtą praktiką, gyvūnai nepriimami. Jeigu planuojate evakuotis pas pažįstamus žmones, gyvenančius saugioje teritorijoje, suplanuokite, kad reikės pasiimti ir tai, ko gali prireikti jūsų augintiniui: tvirtą pavadėlį, antkaklį, antsnukį, ėdalo, paklotą, pakratų, narvą, plastikinių maišelių ar kita.

Kaip šeimai pasirengti nelaimės atvejui

Išsiaiškinkite, kokių nelaimių gali nutikti.

Pakalbėkite apie tai su šeimos nariais.

Pasitarkite, ką darytumėte ištikus kiekvienai galimai nelaimei.

Susitarkite, kaip veikssite, jeigu nutikus nelaimei visi būsite skirtingose vietose.

Susitarkite, kaip pasirūpinsite mažais, senais ir negalia turinčiais šeimos nariais.

III. POKYČIAI VALSTYBĖJE

MOBILIZACIJOS IR KARO METU

Mobilizacija ir karo padėtis Lietuvoje skelbiama, kai būtina ginti tėvynę arba vykdyti tarptautinius įsipareigojimus. Norint užtikrinti, kad būtų atliekamos gyvybiškai svarbios valstybės funkcijos, ginkluotos agresijos atveju, kai valstybei ir jos gyventojams kyla grėsmė, būtina pertvarkyti valstybės veikimą. Kad bus pertvarkoma valstybės, savivaldybių institucijų ar įstaigų ir ūkio subjektų veikla, o karo prievolininkai pašaukti į privalomąją karo tarnybą, užtikrina mobilizacija.

Mobilizacijos paskelbimas ir mobilizacijos sistemos veikimas

Seimui paskelbus mobilizaciją prezidento siūlymu ar prezidentui paskelbus mobilizaciją (esant ginkluotam valstybės užpuolimui), apie tai nedelsiant pranešama per visuomenės informavimo priemones. Visuotinės mobilizacijos atveju nurodomas jos skelbimo pagrindas, o paskelbus dalinę mobilizaciją, – ne tik jos pagrindas, bet ir tai, kurioje valstybės teritorijos dalyje mobilizacija skelbiama, kokios institucijos dalyvauja ir kokios priemonės turi būti įgyvendinamos.

Mobilizacijos sistemą sudaro trys mobilizacijos subjektų grupės: savarankiški mobilizacijos subjektai (Vyriausybė, Krašto apsaugos ministerija, Lietuvos kariuomenė ir Mobilizacijos departamentas prie Krašto apsaugos ministerijos); civilinės mobilizacijos institucijos (kitos valstybės, savivaldybių institucijos ir įstaigos); ūkio mobilizacijos subjektai (valstybės ir privačios įmonės, kiti ūkio subjektai). Paskelbus mobilizaciją, mobilizacijos sistemos subjektai atlieka mobilizacijos planuose numatytus veiksmus (šie planai ir jų turinys nėra viešai skelbiami). Ūkio subjektai atlieka mobilizacinius užsakymus ir vykdo priimančiosios šalies paramos teikimo įsipareigojimus¹. Visos kitos valstybės ar savivaldybių institucijos, įstaigos ir ūkio subjektai, kurie nedalyvauja mobilizacijoje, bendradarbiauja ir padeda mobilizacines užduotis vykdantiems subjektams. Paskelbus mobilizaciją, institucijos, įstaigos, ūkio subjektai ir gyventojai, kurie neturi mobilizacinių ar priimančiosios šalies paramos teikimo užduočių, dirba toliau – tęsia savo veiklą kaip įprasta.

Gyvybiškai svarbių valstybės funkcijų užtikrinimas

Skelbiant mobilizaciją siekiama pertvarkyti valstybės veiklą, ruošiantis atremti ginkluotą agresiją ar vykdyti tarptautinius įsipareigojimus. Tai darant būtina užtikrinti visuomenės saugumą ir stabilumą valstybėje. Šiems siekiams įgyvendinti yra apibrėžtos gyvybiškai svarbios valstybės funkcijos, kurios bus užtikrinamos mobilizacijos ir karo metu:

Valstybės, savivaldybių institucijų ir įstaigų veiklos tęstinumas

Prezidento, Seimo, Vyriausybės, savivaldybių, ministerijų, Valstybės saugumo departamento veikla yra vienas svarbiau-

1 Priimančiosios šalies parama – reikiamų prekių, paslaugų ar darbų teikimas pajėgoms, kurios atvyksta dalyvauti tarptautinėse operacijose, tarptautinėse karinėse pratybose ir kituose karinio bendradarbiavimo renginiuose arba vyksta tranzitu per Lietuvos Respublikos teritoriją.

šių agresoriaus taikinių, todėl tos veiklos tęstinumui užtikrinti skiriamas ypatingas dėmesys. Jei šių institucijų veikla iš taikos meto buveinių tampa nebeįmanoma, jos perkeliamos į specialiai paruoštas darbo vietas.

Teisinės sistemos institucijų ir įstaigų veiklos tęstinumas

Gyvybiškai svarbios teisinės sistemos funkcijos, kurias užtikrina valstybė, yra šios: ikiteisminių tyrimų atlikimas, teismų, prokuratūros, advokatūros, antstolių, bausmių vykdymo sistemos veikla.

Valstybės karinė gynyba

Esant karo padėčiai, vykdomi ginkluotųjų pajėgų gynybos veiksmai ir karinės operacijos, gynybai rengiamas kariuomenės personalo rezervas.

Vidaus saugumas

Išaugus užsienio valstybių saugumo ir žvalgybos tarnybų, teroristinių organizacijų keliama grėsmei, siekiama nustatyti jų veikimą ir jį pašalinti.

Viešasis saugumas

Viešasis saugumas apima daugybę aspektų: valstybinės sienos apsaugą, valstybės ir savivaldybių svarbių objektų apsaugą, viešosios tvarkos palaikymą, priešgaisrinę ir civilinę saugą, kovą su nusikalstamomis veikomis, gaisrų gesinimą, strateginę reikšmę nacionaliniam saugumui turinčių infrastruktūros objektų apsaugą. Esant karo padėčiai, viena iš didesnių grėsmių laikoma kova su nusikalstamomis grupuotėmis – jos gali bandyti pasinaudoti valstybės persitvarkymu ir „patikrinti“, kaip iš tiesų veikia viešojo saugumo sistema.

Socialinė apsauga

Esant karo padėčiai, valstybė užtikrina dirbančių, pensinio amžiaus žmonių, našlaičių, kitų remtinų asmenų socialinę apsaugą. Dėl karo padarinių asmenų, kuriems reikalinga valstybės parama, skaičius gali labai išaugti. Tokiu atveju numatyta,

kad valstybės institucijos ir toliau teiktų jiems paramą, kuri bus įmanoma tuo metu.

Švietimo įstaigų ir mokslinių tyrimų institutų veikla

Karo metu jų veikla tęsiama, tačiau galimybių tai daryti yra mažiau – ypač švietimo įstaigoms ir moksliniams tyrimo institutams patekus į karo veiksmų zoną.

Aplinkos apsauga

Karo metu deramas dėmesys skiriamas prognozėms bei patikimai informacijai teikti, o prireikus – didelę žalą aplinkai darantiems padariniams šalinti.

Sveikatos apsauga

Vykstant karui gali būti daug nukentėjusių karių ir civilių, dėl to tokiu atveju asmens ir visuomenės sveikatos priežiūros svarbiausių paslaugų svarba tik išauga. Ligoninės ir kitos sveikatos priežiūros įstaigos, karui tebesitęsiant, gali susidurti su medikamentų, įrangos ir personalo trūkumu.

Žemės ūkio sektoriaus veiklos tęstinumas

Kaip rodo paskutinių karinių konfliktų įvykiai, mūšiai daugiausiai vyksta miestuose (dėl juose esančių operacinę ir strateginę reikšmę turinčių objektų), tad tiesioginė žala žemės ūkio sektoriui gali būti ne tokia didelė. Žemės ūkio veiklos tęstinumui daugiau įtakos gali turėti karinių veiksmų pasekmės: pavyzdžiui, kuro trūkumas, žemės ūkio technikos rekvizavimas.

Pramonės sektoriaus veiklos tęstinumas

Karo metu šio sektoriaus veiklos tęstinumas priklauso nuo karinių veiksmų apimties: agresorius gali naikinti kai kuriuos pramonės objektus, jei jų produkcija susijusi su karinių dalinių aprūpinimu. Dėl kai kurių pramonės objektų, kuriuose saugomos pavojingos medžiagos, naikinimo gali kilti ekologinių nelaimių, o tai gali paveikti šalia gyvenančius gyventojus. Tokiu atveju vertėtų įvertinti, ar saugu likti šalia pramoninio objekto.

Energetikos sektoriaus veiklos tęstinumas

Vykstant karui energetiškai svarbiems objektams (suskystintų gamtinių dujų terminalui, elektrinėms, kuro saugykloms ir kt.) kiltų grėsmė, todėl jų apsaugai karo metu sustiprinti teikiama ypatinga svarba.

Ryšio priemonių ir pašto veikla

Ryšio priemonės, gyventojų informavimas ir pašto paslaugos yra ypač svarbios karo atveju. Valstybė skiria deramą dėmesį, kad jų veikla karo atveju būtų užtikrinta ir būtų apsaugota nuo galimo agresoriaus pasinaudojimo jomis.

Transporto sistemos veikla

Ši sistema yra gyvybiškai svarbi dėl Lietuvos ginkluotųjų pajėgų ir atvykstančių sąjungininkų įrangos pervežimo bei gyventojų evakavimo darbų. Visi turimi valstybinės ir vietinės reikšmės keliai, geležinkeliai, oro ir jūrų uostai turi išlikti funkcionalūs kaip galima ilgiau.

Valstybės finansų valdymas ir mokesčių administravimas

Vykstant karo veiksams, mokesčių surinkimas nenutrūksta: tai užtikrina ne tik ginkluotųjų pajėgų finansavimą, bet ir kitų valstybei gyvybiškai svarbių funkcijų vykdymą.

Kredito įstaigų, mokėjimo įstaigų ir mokėjimo sistemų veikla

Esant karo padėčiai, finansiniai atsiskaitymai vyksta.

Gyventojų aprūpinimas maisto produktais ir geriamuoju vandeniu

Karo metu valstybė skiria ypatingą dėmesį gyventojų aprūpinimui maistu ir geriamuoju vandeniu. Pajutusi maisto ir geriamojo vandens stygių, valstybė gali kreiptis tarptautinės pagalbos.

Kultūros paveldo apsauga

Karo atveju kultūros paveldo objektams numatoma skirti ypatingą apsaugą. Kariniai veiksmai šalia tokių objektų neturėtų

vykti. Istorinės vertybės taip pat turi būti apsaugotos, prireikus evakuotos į kitas šalis, kur joms būtų užtikrinta reikiama apsauga.

Tarptautinis bendradarbiavimas ir pagalba

Karo atveju NATO sąjungininkai užtikrins kolektyvinę Lietuvos gynybą, o Lietuva diplomatinėmis priemonėmis siektų tarptautinių sankcijų agresoriui, taip pat pagalbos nukentėjusiems gyventojams.

Gyvybiškai svarbios valstybės funkcijos parodo, kas jai yra svarbiausia mobilizacijos ir karo atveju. Už kai kurias funkcijas atsako viena valstybės institucija, tačiau yra ir tokių, už kurias yra atsakingos kelios. Pagal gyvybiškai svarbias funkcijas nustatomos konkrečios mobilizacinės užduotys ministerijoms, savivaldybėms ir kitoms institucijoms. Remdamasi tomis užduotimis, kiekviena jų pasirenčia mobilizacinius planus, kuriuose apibrėžia, kaip užtikrins, kad tos užduotys būtų įvykdytos mobilizacijos ir karo atveju.

Karo prievolininkų šaukimas

Paskelbus visuotinę mobilizaciją ir esant poreikiui visi Lietuvos kariuomenės parengtojo personalo rezervo karo prievolininkai (nuo 18 iki 55 metų karo prievolininkai, kurie yra įgiję pradinį karinį parengtumą; atsargos karininkai, generolai (admirolai) ir atsargos kariai, turintys gydytojo ar gydytojo padėjėjo specialybę, iki 60 metų) šaukiami į karo tarnybą. Pašauktieji į karo tarnybą privalo atvykti į karo prievolės ir komplektavimo padalinį. Pašaukus karo prievolininkus, gali būti nurodoma atvykti ir į karinių vienetų dislokacijos ar kitas nurodytas vietas. Karo prievolės ir komplektavimo padaliniuose suteikiama informacija ir karinio parengtumo neturintiems karo prievolininkams. Patikrinus sveikatą, tinkami atlikti tarnybą karo prievolininkai nukreipiami į paskirtas tarnybos vietas – karinius vienetus.

Paskelbus mobilizaciją ir esant poreikiui, karo prievolinkai, kurie nėra įgiję pagrindinio karinio parengtumo, šaukiami į mokymus, o juos baigusieji skiriami (pagal turimą karinę ir (ar) civilinę specialybę) į pareigas kariniame vienetė. Jeigu moterys yra įgijusios pradinį karinį parengtumą arba yra baigusios aukštojoje mokykloje medicinos, slaugos ar akušerijos studijų programas, jos taip pat šaukiamos į karo tarnybą. Ir vyrams, ir moterims, baigusioms (-iems) minėtas studijų programas, karo prievolė galioja, iki sukanka 60 metų.

Šiuo metu pasirengti tarnybai galima savanoriškai, pasirenkant bazinius karinius mokymus ar kario savanorio tarnybą. Aukštųjų mokyklų studentams skirti jaunesniųjų karininkų vadų mokymai. Paskelbus dalinę mobilizaciją, karo prievolinkai šaukiami tik tada, jei tai nurodoma skelbiant mobilizaciją. Pažymėtina, kad karo prievolinkai, vengę šaukimo į karo tarnybą esant karo padėčiai, baudžiami laisvės atėmimu iki penkerių metų.

Karo prievolinkai, pašaukti į karo tarnybą, turi atvykti į šiuos karo prievolės ir komplektavimo padalinius:

Alytaus, Naujoji g. 2-320, tel. (8~315) 74 139 (Alytaus miesto, Alytaus rajono, Varėnos, Druskininkų raj. savivaldybės);

Marijampolės, Vilkaviškio g. 2 / Kauno g. 3, tel. (8~343) 54 628, 53 581 (Marijampolės, Vilkaviškio, Lazdijų ir Kalvarijos raj. savivaldybės);

Kauno, Jonavos g. 64 / P. Kalpoko g. 93, tel. (8~37) 330 244, 332 401, 332 079 (Kauno miesto, Kauno rajono, Prienų, Kaišiadorių, Jonavos, Kėdainių, Raseinių, Kazlų Rūdos, Birštono, Jurbarko, Šakių raj. savivaldybės);

Klaipėdos, Vytauto g. 5, tel. (8~46) 412 611 (Klaipėdos miesto, Klaipėdos rajono, Plungės, Rietavo, Kretingos, Skuodo, Palangos, Neringos raj. savivaldybės);

Tauragės, Vinco Kudirkos g. 9, tel. (8~446) 61 697 (Tauragės, Šilutės, Šilalės, Pagėgių raj. savivaldybės);

Panevėžio, Dembavos g. 30, tel. (8~45) 594 556, 594 532 (Panevėžio miesto, Panevėžio rajono, Pasvalio, Biržų, Kupiškio raj. savivaldybės);

Utenos, Maironio g. 9, tel. (8~389) 559 475 (Utenos, Rokiškio, Anykščių, Zarasų raj. savivaldybės);

Šiaulių, Dvaro g. 77, tel. (8~41) 524 682 (Šiaulių miesto, Šiaulių rajono, Radviliškio, Joniškio, Kelmės, Pakruojo raj. savivaldybės);

Telšių, Karaliaus Mindaugo g. 1, tel. (8~444) 74 886 (Telšių, Akmenės, Mažeikių raj. savivaldybės);

Vilniaus, Mindaugo g. 26, tel. (8~5) 210 3723, 210 3720, 210 3721 (Vilniaus miesto, Vilniaus rajono, Šalčininkų, Širvintų, Trakų, Elektrėnų, Molėtų, Visagino, Ignalinos, Švenčionių, Ukmergės raj. savivaldybės).

2015 m. planuojama įsteigti 2 naujus karo prievolės ir komplektavimo padalinius Jurbarko (Jurbarko, Šakių ir Raseinių savivaldybės) ir Molėtuose (Molėtų, Visagino, Ignalinos, Švenčionių ir Ukmergės savivaldybės).

Pastaba. Prieš atvykstant į karo prievolės ir komplektavimo padalinius pagal gyvenamąją vietą, rekomenduojame kontaktus pasitikrinti puslapyje www.karys.lt.

Karo prievolininkų informavimas

Pranešimas apie karo prievolininkų šaukimo pradžią skelbiamas per visuomenės informavimo priemones (radiją, televiziją, spaudą), krašto apsaugos sistemos (KAS) informacinės visuomenės informavimo priemonės (Krašto apsaugos ministerijos ir kitų krašto apsaugos sistemos institucijų interneto svetainėse: www.kam.lt, <http://kariuomene.kam.lt>, www.karys.lt, socialinio tinklo „Facebook“ puslapiuose; KAS leidiniuose, plakatuose, informacinėse skrajutėse) arba karo prievolininkai informuojami asmeniškai. Paskelbus mobilizaciją, užsienyje gyvenantiems Lietuvos Respublikos piliečiams galioja ta pati tvarka, atsakomybė, teisės ir pareigos, kaip ir Lietuvoje gyvenantiems piliečiams. Atsižvelgiant į paskelbtos mobilizacijos mastą, poreikį, karo prievolininkų karinio parengtumo lygį ir amžių, piliečiai šaukiami atlikti karinę tarnybą Lietuvoje.

Užsienyje gyvenantys piliečiai atnaujinti asmeninius ryšio duomenis gali kreiptamiesi (asmeniškai, telefonu ar el. paštu) į artimiausią pagal savo registruotą gyvenamąją vietą Lietuvoje karo prievolės ir komplektavimo padalinį. Paskelbus mobilizaciją visa reikalinga informacija taip pat teikiama užsienio šalyse esančiose Lietuvos ambasadose ir konsulatuose.

Svarbu žinoti, kad karo prievolininkai privalo: pateikti papildomą, dokumentais pagrįstą informaciją, būtiną karinei įskaitai tvarkyti, jeigu taip nurodo karo prievolę administruojanti krašto apsaugos sistemos institucija; pagal karo prievolę administruojančios krašto apsaugos sistemos institucijos nurodymą laiku atvykti į karo prievolę administruojančią krašto apsaugos sistemos instituciją ar šaukimo punktą, krašto apsaugos sistemos sveikatos priežiūros įstaigą ar šios įstaigos siuntimu – į kitą sveikatos priežiūros įstaigą. Būtina atkreipti dėmesį ir į tai, kad karo prievolę atliekantys Lietuvos Respublikos piliečiai įstatymų nustatyta tvarka

atleidžiami nuo darbo (dirbantys pagal darbo sutartį ar valstybės tarnyboje) arba studijų aukštojoje mokykloje, garantuojant jiems darbo vietą, pareigas ar studijų vietą.

Karinio parengtumo įgijimas ir įgūdžių atnaujinimas

Baziniai kariniai mokymai – trijų mėnesių savanoriški mokymai, kurių metu įgyjama pagrindinių karybos žinių. Sėkmingai baigusieji šiuos mokymus gali tapti profesinės karo tarnybos, aktyviojo arba parengtojo rezervo kariais. Į šiuos mokymus kviečiami atvykti reikalavimus atitinkantys vaikinai ir merginos.

Tarnyba Krašto apsaugos savanorių pajėgose. Kariai savanoriai sudaro aktyvųjį kariuomenės rezervą ir į tarnybą yra kviečiami 20–30 dienų per metus.

Jaunesniųjų karininkų vadų mokymai, skirti aukštųjų mokyklų studentams. Juos baigusiesiems suteikiamas atsargos karininko laipsnis, jie taip pat yra įtraukiami į parengtojo rezervo sąrašus.

Kartotinės rezervo karių pratybos. Atnaujinti karinių žinių yra kviečiami parengtojo rezervo kariai (20–30 dienų per penkerius metus). Pratybų metu jie yra aprūpinami gyvenamąja vieta, maistu, apranga ir ekipuote; suteikiamos visos kariui priklausančios socialinės garantijos (mokamas turimą karinį laipsnį atitinkantis tarnybinis atlyginimas arba asmens gaunamas vidutinis darbo užmokestis).

Daugiau informacijos – Lietuvos kariuomenės interneto svetainėje http://kariuomene.kam.lt/lt/tapk_kariu.html, www.karys.lt, nemokamu telefonu (8 800) 12 340.

Civilių gyventojų informavimas

Kiekviena savivaldybės administracija Vyriausybės nustatyta tvarka yra pasiruošusi įgyvendinti valstybės ir savivaldybių mobilizacijos planus ir vykdyti mobilizacinius nurodymus. Savivaldybėse yra už mobilizaciją atsakingi pareigūnai, kurie pagal turimus planus ir nurodytus poreikius atitinkamos grėsmės atveju turi informuoti savivaldybių gyventojus apie jų teises, pareigas ir visas priemones, kurios taikomos mobilizacijos metu. Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas informaciją gyventojams perduoda, naudodamas korinio transliavimo technologiją: siųsdamas trumpuosius pranešimus į mobiliuosius telefonus.

TAI ĮDOMU

ISTORINIAI FAKTAI APIE MOBILIZACIJĄ

- Mobilizacijos istorija labai artimai susijusi su visuotinės karo prievolės atsiradimu XVIII a. pabaigos Prancūzijoje, o XIX a. – ir kitose Europos valstybėse. Išaugus kariuomenių skaičiui, šalys buvo priverstos taikos metu didelę kariuomenės dalį paleisti, o karo metu – vėl mobilizuoti. Mobilizacija paliesdavo visas žmonių veiklos sritis: pramonę, geležinkelius, nuosavybę. Anksčiau mobilizaciją įvykdžiusi valstybė įgaudavo esminį pranašumą. Pavyzdžiui, sėkminga mobilizacija Prūsijai leido primesti savo karo planą Prancūzijos imperijai, priversti pastarąją stoti į kovą esant nepilnos sudėties daliniams ir galų gale gėdingai kapituliuoti 1870–1871 metų kare. Prūsijos mobilizacijos planuotojai buvo gerai išmokę 1866 metų Prūsijos–Austrijos karo pamokas. Per karą su Prancūzija jų parengtas mobilizacijos planas, kurio sudėtine dalimi tapo geležinkelių veiklos optimizavimas ir sinchronizavimas, buvo įgyvendintas tiksliai pagal planuotą grafiką.

IV. PILIEČIŲ VAIDMUO GINANT ŠALĮ

Bendrasis piliečių veikimo pamatas: teisė priešintis bei teisė ir pareiga ginti

Kiekvieno šalies piliečio santykį su Lietuvos valstybe jos gynybos klausimu apibrėžia Lietuvos Respublikos Konstitucija, kuri skelbia, kad tauta ir kiekvienas pilietis turi teisę priešintis bet kam, kas prievarta kėsina į Lietuvos valstybės nepriklausomybę, teritorijos vientisumą, konstitucinę santvarką (3 straipsnio 2 dalis), ir kad Lietuvos valstybės gynimas nuo užsienio ginkluoto užpuolimo yra kiekvieno Lietuvos Respublikos piliečio teisė ir pareiga (139 straipsnis). Piliečiai, ruošdamiesi ginti savo valstybę, turi žinoti, kad Lietuvos gynyba organizuojama laikantis visuotinės ir besąlyginės gynybos principo. Gynybos visuotinumą reiškia, kad Lietuvą ginklu gina valstybės ir NATO sąjungininkų ginkluotosios pajėgos, gynybai naudojami visi valstybės ištekliai, o kiekvienas pilietis ir tauta priešinas visais pagal tarptautinę teisę leistiniais būdais. Gynybos besąlyginumas reiškia, kad Lietuvos gynyba nėra saistoma jokių sąlygų, vadinasi, niekas negali varžyti tautos ir kiekvieno piliečio teisės priešintis agresoriui, okupantui ir bet

kam, kas prievarta ar kitais neteisėtais būdais kėsina į Lietuvos valstybės nepriklausomybę, teritorijos vientisumą ir konstitucinę santvarką. Taigi Lietuva ir jos piliečiai pradės gintis nuo to momento, kai šalis bus užpulta, nelaukdami NATO sąjungininkų pagalbos (ji bus suteikta).

Lietuvos piliečio teisės ir pareigos ginti valstybę negali suvaržyti jokia valstybės institucija ar pareigūnas, priimdamas sprendimą arba duodamas įsakymą, draudžiantį ginti Lietuvos nepriklausomybę, teritorijos vientisumą ar konstitucinę santvarką. Toks sprendimas ar įsakymas būtų niekinis, o jo nevykdymas neužtrauktų jokios atsakomybės. Ir priešingai – Lietuvos piliečio veikimas prieš Lietuvos valstybės nepriklausomybę, teritorijos vientisumą ir konstitucinę santvarką yra traktuojamas kaip nusikaltimas ir užtraukia baudžiamąją atsakomybę. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad pilietis, gindamas šalį, turi laikytis įstatymų ir tarptautinės teisės normų.

Jeigu priešas okupuotą dalį ar net visą Lietuvos teritoriją, net ir tada galiotą tik Lietuvos Respublikos Konstitucija ir įstatymai, taip pat Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys. Priešo okupuotoje Lietuvos Respublikos teritorijoje okupavusios valstybės valdžia ir okupacinė administracija būtų neteisėtos. Lietuvos Respublikos piliečiai ir gyventojai nėra įpareigoti laikytis okupacinės administracijos įsakymų ir kitų teisės aktų. Teisėta valdžia prieš okupuotoje Lietuvos teritorijoje būtų laikomos pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją sudarytos valstybės valdžios institucijos, valstybės gynybos civilinė ir karinė vadovybė bei jos paskirti pareigūnai, o jiems negalint veikti, – tautos pasipriešinimo vadovybė ir jos paskirti pareigūnai. Lietuvos Respublikos teritorijoje, įskaitant prieš okupuotą teritoriją, teisingumą vykdytų tik Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų nustatyta tvarka sudaryti teismai, o, jiems negalint veikti, – tautos pasipriešinimo vadovybės sudaryti karo lauko teismai. Priešo okupuotoje Lietuvos Respublikos teritorijoje veikiančios vietos savivaldos instituci-

jos, taip pat šioje teritorijoje savo funkcijas atliekantys policijos ir kiti valstybės bei savivaldos pareigūnai ir tarnautojai, nepriskirti ginkluotosioms pajėgoms, privalėtų vykdyti Lietuvos Respublikos valstybės gynybos civilinės ir karinės vadovybės įsakymus bei nurodymus, o, jai negalint veikti, – tautos pasipriešinimo vadovybės įsakymus bei nurodymus. Okupuotoje teritorijoje veikiančios institucijos, pareigūnai ir tarnautojai privalo nutraukti savo veiklą (t.y. boikotuoti), jeigu jie yra okupacinės administracijos verčiami padėti kovoti su Lietuvos Respublikos ginkluotosiomis pajėgomis ar pilietiniu pasipriešinimu agresijai, dalyvauti veiksmuose prieš ginkluotos gynybos ir pasipriešinimo agresijai dalyvius arba talinti okupacinei administracijai taikant priemones, kurių tikslas – išnaudoti okupuotos teritorijos gyventojus karo tikslams ir karo įrenginių apsaugai.

Ginkluotas pasipriešinimas

Karo metu pradeda veikti šalies ginkluotosios pajėgos, kurias sudaro Lietuvos kariuomenė, Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, Vadovybės apsaugos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos, Viešojo saugumo tarnyba prie Vidaus reikalų ministerijos, koviniai Lietuvos šaulių sąjungos būriai, taip pat kiti koviniai piliečių ir jų organizacijų ginkluoto pasipriešinimo (partizanų) vienetai, pavaldūs ginkluotųjų pajėgų vadui. Tautos ir valstybės gynybai vadovauja laisvai ir teisėtai veikiančios valstybės institucijos, o jei jos negali veikti, – tautos sukurtos arba jos pripažįstamos vadovavimo pasipriešinimui institucijos.

Ginkluotosios pajėgos turi iš anksto parengtus veiksmų planus agresijai atremti, todėl agresijos atveju ginkluotųjų pajėgų dalinių vadai, vadovaudamiesi šiais planais ir nelaukdami atskiro politinio sprendimo, nedelsdami įsakytų ginklu pasipriešinti agresoriui, ginti Lietuvos valstybę, jos laisvę ir nepriklausomybę bei teritorijos

vientisumą. Jei dėl agresijos ar kitokios prievartos prieš Lietuvos valstybės nepriklausomybę, teritorijos vientisumą ar konstitucinę santvarką pareigūnas negalėtų laisvai vykdyti valstybės gynimo pareigų arba su gynyba susijusių funkcijų ar perduoti įsakymų, žemesniosios grandies pareigūnai gynybos funkcijas vykdytų savarankiškai. Tokiu atveju šių pareigūnų įsakymai yra privalomi, o karinių dalinių, piliečių ir jų savaveiksmių darinių pasipriešinimo bei kovos veiksmai teisėti. Kiekvienas pilietis, prisijungęs prie ginkluotos šalies gynybos, tampa kombatantu, t. y. jis privalo laikytis tarptautinės teisės nustatytų elgesio karinio konflikto metu taisyklių. Ginkluotų piliečių ir jų organizacijų ginkluoto pasipriešinimo (partizanų) vienetai bus įtraukti į ginkluotųjų pajėgų sudėtį ir privalės vykdyti ginkluotųjų pajėgų vadovybės įsakymus.

Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas apibrėžia nusikaltimus Lietuvos valstybei, teritorijos vientisumui ir konstitucinei santvarkai ir numato laisvės atėmimo bausmes už:

išdavystę: Lietuvos Respublikos pilietis, karo metu ar po karo padėties paskelbimo perėjęs į priešų pusę arba padėjęs priešui veikti prieš Lietuvos valstybę, baudžiamas laisvės atėmimu nuo penkerių iki penkiolikos metų.

padėjimą kitai valstybei veikti prieš Lietuvos Respubliką: pilietis, padėjęs kitai valstybei ar jos organizacijai veikti prieš Lietuvos Respubliką – jos konstitucinę santvarką, suverenitetą, teritorijos vientisumą, gynybos ar ekonomikos galią, baudžiamas laisvės atėmimu iki septynerių metų.

kolaboravimą: pilietis, okupacijos ar aneksijos sąlygomis padėjęs neteisėtos valdžios struktūroms įtvirtinti okupaciją ar aneksiją, slopinti Lietuvos gyventojų pasipriešinimą arba kitaip talkinęs neteisėtai valdžiai veikti prieš Lietuvos Respubliką, baudžiamas laisvės atėmimu iki penkerių metų.

antikonstitucinių grupių ar organizacijų kūrimą ir veiklą: asmuo, kūręs organizacijas ar ginkluotas grupes, turinčias tikslą neteisėtu būdu pakeisti Lietuvos valstybės konstitucinę santvarką, kėsintis į jos nepriklausomybę, pažeisti teritorijos vientisumą, arba dalyvavęs tokių organizacijų ar grupių veikloje, baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki dešimties metų.

viešus raginimus smurtu pažeisti Lietuvos suverenitetą: asmuo, viešai raginęs smurtu pažeisti Lietuvos Respublikos suverenitetą – pakeisti jos konstitucinę santvarką, nuversti teisėtą valdžią, kėsintis į jos nepriklausomybę arba pažeisti teritorijos vientisumą, šiems tikslams kurti ginkluotas grupes arba daryti kitus pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą numatytus nusikaltimus, kuriais kėsinamasi į Lietuvos valstybę, baudžiamas laisvės atėmimu iki penkerių metų.

Pilietinė gynyba

Pilietinės gynybos esmė ir jos principai

Piliečiai gali priešintis agresijai prieš savo valstybę ne tik dalyvaudami ginkluotoje šalies gynyboje. Pilietinė gynyba, dar kitaip įvardinama kaip pilietinis ar nesmurtinis pasipriešinimas, yra dar vienas piliečių pasipriešinimo agresijai būdas. Garsaus amerikiečių profesoriaus Gene Sharpo, reikšmingai prisidėjusio plėtojant nesmurtinio pasipriešinimo teoriją ir už savo veiklą net tris kartus nominuoto Nobelio taikos premijai, požiūriu, pilietinė gynyba yra pačių piliečių (ne kariuomenės) vykdoma gynyba naudojant pilietines, o ne karines ar iš dalies karines kovos priemones. Pilietinės gynybos būdas išsiskiria tuo, kad juo sąmoningai siekiama neišprovokuoti, nesuteikti akivaizdžios dingsties priešui panaudoti ginklą, tačiau paveikti agresorių ir konfliktą stebinčias valstybes

ir jų visuomenės. Šis būdas yra ypač svarbus hibridinio karo grėsmės kontekste, kai piliečiai gali tapti masinių informacinių ir psichologinių agresoriaus atakų, kuriomis siekiama palaužti piliečių valią priešintis, taikinais.

Pilietinės gynybos tikslas yra sulaukyti ir įveikti užsienio agresorius, okupantus bei perversmo keliu į valdžią atėjusias jėgas. Tokia gynyba vyksta kaip plataus masto nebendradarbiavimo ir politinio nepaklusnumo kampanija. Pilietinė gynyba gali būti itin veiksminga pradinėje karinio konflikto stadijoje, kai trukdoma agresoriui įsitvirtinti. Šio nesmurtinio pasipriešinimo jėgą lemia tautos valia ir apsisprendimas kovoti už savo laisvę bei kiekvieno piliečio pasiryžimas visais įmanomais būdais priešintis užpuolikui ar okupantui ir taip prisidėti prie Lietuvos gynybos. Visgi pilietinė gynyba yra veiksmingiausia tuomet, kai padeda atgrasinti potencialų agresorių nuo ginkluoto Lietuvos užpuolimo. Potencialus agresorius, žinodamas, kad jo taikinyje atsidūrusios valstybės piliečiai nebendradarbiaus ir nepaklus okupanto valdžiai, bus labiau linkęs apsigalvoti dėl savo planų. Tačiau savo planus agresorius bus linkęs įgyvendinti, jei tikėtis, kad bent dalis užpultos šalies gyventojų bendradarbiaus su okupantais.

Pilietinės gynybos uždaviniai ir metodai

Siekiant, kad pilietinė gynyba atgrasintų potencialų agresorių arba (jei nepavyko atgrasinti) neleistų jam įtvirtinti savo valdžios (žr. pilietinės gynybos uždavinius), reikia būti pasiruošus imtis šių pagrindinių pilietinės gynybos metodų:

- ✓ protesto ir įtikinimo;
- ✓ nebendradarbiavimo;
- ✓ įsikišimo.

Nesmurtinio protesto ir įtikinimo metodai daugiausia yra simboliškos demonstracijos, įskaitant paradus, žygius ir budėjimus. Nebendradarbiavimo metodas apima administracinį, socialinį

ir ekonominį nebendradarbiavimą (pvz., boikotai ir streikai) bei politinio nebendradarbiavimo aktus. Įsikišimo metodu laikomos badavimo akcijos, nesmurtinis patalpų ar vietos užėmimas. Kompleksinis šių metodų taikymas kiekvienam agresoriui ir okupantui sukelia papildomų problemų ir silpnina jo valią.

Pilietinės gynybos uždaviniai

Pasiekti, kad agresorius negalėtų valdyti okupuotos valstybės ir palenkti visuomenės savo valiai;

sukliudyti agresoriui pasiekti savo tikslus;

neleisti sudaryti veiksmingos okupacinės administracijos;

pasiekti, kad agresoriui jo ginkluoto užpuolimo ir okupuotos valstybės valdymo kaštai būtų nepriimtini;

silpninti agresoriaus karinius ir administracinius pajėgumus.

Piliečiai gali patys pasirinkti, kuriuos iš šių metodų taikyti. Politiniais nebendradarbiavimo aktais ir protestu piliečiai nepripažįsta agresoriaus ar okupanto teisės į valdžią, nebendradarbiauja su okupantų režimu, boikotuoja neteisėtus rinkimus. Pradinė trukdomoji veikla ir nesmurtinio pasipriešinimo okupantų kariuomenės dislokavimui aktai kiekvienam agresoriaus kareiviui aiškiai parodo, kad, nepaisant visko, kas jiems buvo sakoma, čia jie yra nelaukti įsiveržėliai. Norėdami parodyti, kad yra nusiteikę priešin-tis, žmonės taip pat gali užsirišti gedulo raiščius, neiti iš namų, surengti ribotą visuotinį streiką ar nepaisyti komendanto valandos. Per miestus judantys okupantų kariniai vienetai gali būti sutinkami neįprastai tuščiomis gatvėmis ir uždengtais langais, bet kokie vieši kolaborantų organizuojami sutikimai turi būti boikotuojami. Tokie veiksmai ir draugui, ir priešui parodo, kad okupacijai bus

smarkiai priešinamasi ir žmonių kovingumas bei ryžtas neleis pasiduoti ir kolaboruoti. Nebendradarbiaujama gali būti ir kovojant su tam tikra agresoriaus politikos linija. Ekonominis nebendradarbiavimas pasižymi tuo, kad piliečiai skelbia visuotinius streikus, specialiai sulėtina darbo tempą, o išskirtinę kompetenciją turintys piliečiai atsisako padėti okupantui. Piliečiai gali rinktis aktyvesnes pasipriešinimo formas, pavyzdžiui, platinti proklamacijas, dirbti pagrindžio spaustuvėje, skelbti bado streikus. Gyventojai taip pat gali įkalbinėti okupantų karius netikėti savo vadų propaganda, juos informuoti, kad gyventojai priešinsis, tačiau tas pasipriešinimas bus savitas, nukreiptas prieš pastangas užgrobti šalies valdžią, bet visai nekeliantis grėsmės jiems, kaip atskiroms žmonėms. Ne mažiau veiksmingos gali būti ir kitos, galbūt mažiau rizikingos pasipriešinimo formos: užuot streikavus, eiti į darbus, bet dirbti lėčiau arba prasčiau nei paprastai arba „susirgti“ ir „nebesugebėti“ dirbti; apsaugoti vaikus nuo okupantų propagandos, atsisakyti stoti į tam tikras okupanto kuriamas organizacijas.

Kalbant apie pilietinį pasipriešinimą, svarbus ir valstybės institucijų (jeigu jos dar veiks) bei visuomeninių grupių vaidmuo. Pavyzdžiui, teismai, paskelbę, kad užpuolėjų valdžia yra neteisėta, turi ir toliau dirbti vadovaudamiesi prieš užpuolimą galiojusiaisiais teisės aktais. Švietimo ir mokslo institucijų vadovybė turėtų atsisakyti skleisti okupanto propagandą. Profesinės sąjungos ir darbuotojų grupės galėtų priešintis okupantų valdžiai, tvirtai laikydamosi galiojusių prieš okupaciją savo įstatų ir darbo tvarkos, nepripažindamos naujų organizacinių darinių, sukurtų okupantų arba jų kolaborantų, atsisakydamos mokėti nario mokesčius ar lankyti naujų, okupantus palaikančių organizacijų susirinkimus, rengdamos streikus, boikotus ir taikydamos įvairias politinio nebendradarbiavimo formas. Šie pavyzdžiai rodo, kaip valstybės institucijos ir visuomeninės grupės gali nepripažinti okupantų valdžios teisėta ir su ja nebendradarbiauti. Tokie pilietinio pasipriešinimo būdai neleistų okupantui palaužti visuomenės ir palengvintų tolesnį pasipriešinimą.

Dėl plataus masto nebendradarbiavimo ir politinio pasipriešinimo agresorius ar okupantas gali būti priverstas prarasti anksčiau turėtą šalies kontrolę (jeigu ją buvo pavykę įtvirtinti). Pavyzdžiui, okupantų karinės pajėgos gali pasidaryti nepatikimos, imti nebevykdyti įsakymų ir nerepresuoti rezistentų. Okupantų lyderiai gali laikytis užsibrėžtų tikslų, tačiau faktiškai tokiu atveju neturėtų galimybių jų įgyvendinti. Tai būtų nesmurtinio privertimo metodo pritaikymo rezultatas.

Kad pilietinis pasipriešinimas būtų sėkmingas, sprendimui imtis, rengtis ir galiausiai vykdyti nesmurtinės gynybos būdą turi pritariti visi gyventojai (pilietinės gynybos atveju visa visuomenė tampa nesmurtinės kovos jėga). Čia būtina aktyvi plačių visuomenės sluoksnių, taip pat svarbiausių visuomenės institucijų parama ir dalyvavimas. Piliečiai turi pasiryžti ir sugebėti ginti savo visuomenę nuo grėsmės jos laisvei ir nepriklausomybei.

Pilietinio solidarumo demonstravimas hibridinio karo grėsmės akivaizdoje

Siekiant tinkamai pasirengti pilietinei gynybai, reikia puoselėti pilietinį solidarumą. Pilietinis solidarumas, kuris pasireiškia ir rūpinimusi aktualių valstybei ir visuomenei problemų sprendimu, ir kasdiene atsakomybe už savo gyvenamąją aplinką, turi būti puoselėjamas pačių piliečių. Jiems turi rūpėti, kad jų valstybė eitų pažangos keliu, kad kiekvienas iš jų galėtų prisidėti prie pažangos kūrimo. Pilietinis solidarumas, galintis prireikus virsti veiksminga pilietine gynyba, yra ypač svarbus reaguojant ir į vadinamojo hibridinio karo grėsmę. Lietuvos gyventojai, kurie pastebi, kad, pavyzdžiui, jų gyvenamoje aplinkoje ar kitoje šalies vietoje pradeda veikti neaiškios ginkluotų asmenų grupės, turėtų apie tai pranešti Bendrajam pagalbos centrui telefonu 112. Šio centro darbuotojai informaciją perduotų policijai, o ši, esant būtinybei, – Krašto apsaugos ministerijai ir (ar) Lietuvos kariuomenei (prašydama padėti

užtikrinti šalies ir visuomenės saugumą). Prireikus 2014 m. lapkričio 1 d. pradėjusios veikti Lietuvos kariuomenės greitojo reagavimo pajėgos reaguotų ir neutralizuotų tokio pobūdžio grėsmes.

Pasirengimo pilietinei gynybai galimybės

Rengiantis pilietinei gynybai, reikia žinoti, kokios yra gyvybiškai svarbios valstybės funkcijos, nusimanyti apie potencialių agresorių silpnybes. Veiksminga pilietinė gynyba neįsivaizduojama be svaraus visuomeninių organizacijų, ypač Lietuvos šaulių sąjungos, indėlio. Siekiant stiprios Lietuvos šaulių sąjungos būtina, kad:

- ✓ piliečiai aktyviai dalyvautų Lietuvos šaulių sąjungos veikloje. Lietuvos šaulių sąjunga, kaip savanoriška sukurta pilietinės savigynos asociacija, agresijos ar okupacijos metu taptų itin svarbia pilietinio pasipriešinimo dalimi; net tuo atveju, kai šaulys tiesiogiai nedalyvauja ginkluotame pasipriešime, buvimas organizacijos nariu neabejotinai stiprina jo valią priešintis kitomis priemonėmis ir būdais;
- ✓ jaunieji Lietuvos piliečiai (vaikai ir paaugliai nuo 11 iki 18 metų) būtų skatinami tapti jaunaisiais šauliais. Jaunieji šauliai, dalyvaudami praktiniuose ir kitokiuose užsiėmimuose (pvz., poilsinėse ir sukurintose stovyklose), taptų pilietiškesni, puoselėję tautines vertybes, sportiškai;
- ✓ būtų stiprinamos Lietuvos šaulių sąjungos rinktinės visoje Lietuvoje – agresijos ar okupacijos metu jos padėtų užtikrinti ryšių palaikymą. Stiprios Lietuvos šaulių sąjungos rinktinės visoje šalies teritorijoje taip pat padėtų piliečiams veiksmingiau vykdyti ir nebendradarbiavimo, politinio nepaklusnumo kampanijas.

Rengiantis visuotinei krašto gynybai taip pat svarbu, kad:

- ✓ piliečiai nagrinėtų nesmurtinio pasipriešinimo pavieniui ir grupėmis būdus, diskutuotų apie tai su šeimos nariais, kai-

mynais bei visuomeninėse organizacijose. Geriau suprasdami šiuos būdus, piliečiai bus geriau pasirengę juos panaudoti, jei-gu tėvynei iškils pavojus. Tuo tikslu gali būti organizuojamos pratybos, per kurias įsivaizduojamą okupaciją piliečiai sutiktų pilietiniu pasipriešinimu. Tai būtų galima daryti savo gyvenamose vietose, įstaigose ar gamyklose, miestuose, rajonuose ir net visoje šalyje.

- ✓ profesinės grupės (atstovaujančios sektoriams, kurie užtikrina, kad būtų atliekamos gyvybinės valstybės funkcijos) tiksliai žinotų, kaip jų veikla ir pareigos galėtų padidinti nesmurtinio pasipriešinimo veiksmingumą.
- ✓ valstybei numatant, kad agresoriaus užpuolimas yra neišvengiamas, gyventojams būtų nurodytos pagrindinės pasipriešinimo kryptys. Pagal šiuos nurodymus, kai agresorius užpuls, gyventojai turėtų priešintis net ir negavę konkrečių gynybos vadovybės instrukcijų.
- ✓ piliečiai žinotų, kad savo iniciatyva pagrindinės ryšių sistemos nereikėtų organizuoti iki karo veiksmų pradžios, kad priešinkams būtų sunkiau sužinoti, kokia yra asmeninė pasipriešinimo judėjimo sudėtis ir struktūra. Pratybos taikos metu gali suteikti pilietinės gynybos specialistams galimybę išnagrinėti alternatyvias tokios ryšių sistemos organizavimo galimybes.

! Turint įtarimą dėl neaiškių ginkluotų asmenų grupių atsiradimo šalies teritorijoje ar kitų valstybės saugumui grėsmę keliančių ženklų gyventojams rekomenduojama

kreiptis į Bendrąjį pagalbos centrą telefonu 112, kur pateikta informacija bus perduota atitinkamoms greitai reaguoti galinčioms valstybės institucijoms.

Pilietinė gynyba informacinėje ir kibernetinėje erdvėje

Jau dabar Lietuva susiduria su informacinėmis atakomis, kuriomis siekiama sumenkinti Lietuvos istoriją, konstitucinę santvarką, piliečių pasitikėjimą ir pasididžiavimą savo valstybe. Kibernetinės atakos dažnai yra neatskiriama informacinio karo dalis. Todėl labai svarbu, kad piliečiai galėtų veiksmingai kovoti informaciniame ir kibernetiniame „frontuose“, kai to prireiks.

Pilietinė gynyba informacinėje erdvėje

Šiuolaikinis karas pasižymi tuo, kad informacinės kovos priemonės yra ne mažiau svarbios nei konvencinės karinės priemonės. Informacinėmis kovos priemonėmis siekiama palaužti valią priešintis, daryti įtaką sprendimo priėmimo procesui ir įtvirtinti savo galią. Valia priešintis palaužiama atviros propagandos būdu per visas informavimo priemones platinant tam tikrus simbolius, iškraipytus faktus arba tiesioginį melą (falsifikatą). Piliečių veiksmai tokiu atveju turėtų apimti visas valios priešintis palaikymo formas, taip pat tiesioginį prieš propagandos naikinimą, melo demaskavimą. Galima veikti per socialinius tinklus, mobiliojo ryšio tinklus, tiesioginiu būdu skleidžiant tiesą – organizuojant atsišaukimus ar spausdintu žodžiu – ar naikinant prieš propagandinius simbolius, išvedant iš rikiuotės elektronines ir kibernetines propagandos platinimo priemones. Sprendimo priėmimo procesą efektyviausia veikti per prieš visuomenę. Būtina išnaudoti visas priemones, parodant prieš visuomenei jos autoritetų, lyderių, vadų ar vyriausybės vykdomas nusikalstamas veikas, agresiją ir pan. Rekomenduotina kreiptis laiškais, per socialinius tinklus, žiniasklaidą, tarptautines informavimo priemones. Taktiniais veiksmais būtina neleisti įtvirtinti priešui savo galios okupuotose teritorijose – rengiant taikius mitingus, streikus ir demonstracijas, blokuojant technikos judėjimą parankinėmis priemonėmis, naudojant klaidinimo

taktiką (pranešant apie neva užminuotas vietas). Tikslinga kenkti okupacinėms pajėgoms (turint omenyje jų logistiką ir išsilaikymą), klaidingai pranešant apie ligas, sprogdinimą, gaisrus, dujų, vandens ar kuro nuotėkius bei geriamojo vandens rezervuarų užteršimus.

Pilietinė gynyba kibernetinėje erdvėje

Jeigu prasidėjus kariniam konfliktui, išlieka galimybė naudotis internetu (t. y. jei jis nebus „išjungtas“ atitinkamomis slopinimo priemonėmis), piliečiai, kurie yra informacinių technologijų specialistai, turi galimybę rengti kibernetines atakas prieš agresoriaus ar okupanto informacines sistemas (ypač karinių pajėgų ir ypatingos svarbos infrastruktūros) bei padėti kovoti informacinę kovą. Tai galima daryti užtikrinant informacinių portalų, skleidžiančių pilietinio pasipriešinimo žinutes, kibernetinį saugumą. Kibernetinio saugumo specialistai taip pat turi galimybę kurti tarptautines kibernetinių savanorių koalicijas, kurios galėtų organizuoti kibernetines atakas prieš agresoriaus ypatingos svarbos informacinę infrastruktūrą.

Informacinėje kovoje svarbu

Išlaikyti valią priešintis.

Siekti paveikti agresoriaus ar okupanto sprendimų priėmimo procesą.

Neleisti įtvirtinti priešui savo galios okupuotose teritorijose.

ISTORINIAI FAKTAI APIE GINKLUOTĄ IR NEGINKLUOTĄ PASIPRIEŠINIMĄ

- Visuomenės, kurių valstybės būdavo okupuojamos, dažniausiai pasirinkdavo ginkluoto pasipriešinimo būdą. Kad visuomenė priešintųsi, turėdavo būti palankios ir kitos sąlygos: pakankami krašto ištekliai, tinkamos gamtinės ir kt. sąlygos bei kitų valstybių teikiama pagalba. Pavyzdžiui, Napoleonui Bonapartui pavyko apgaule neutralizuoti Ispanijos karalystės monarchijos administraciją ir kariuomenę, tačiau ispanų tauta nebuvo linkusi su tuo susitaikyti. Taip prasidėjo ilgai trukęs ispanų karas su prancūzais. Ispanų sukilėliams padėjo Didžioji Britanija, kurios kariuomenė dominavo jūrose, bei Ispanijos landšaftas, kur spaudžiami į kampą sukilėliai surasdavo saugų prieglobstį. Karas su partizanais demoralizavo prancūzų kareivius ir diskreditavo pačią Prancūzijos revoliucijos idėją – ši geriausiai buvo primama neseniai užkariauotose ir laisvės išsiilgusiose šalyse, tokiose, kaip Lenkija ar Lietuva.
- Ginkluoto pasipriešinimo galią rodo ir partizaninio karo Lietuvoje 1944–1953 m. pavyzdys. Šis ginkluotas pasipriešinimas antrajai sovietinei okupacijai išsiskyrė savo trukme, dideliu aktyvių ginkluotojo pasipriešinimo dalyvių skaičiumi (ne mažiau kaip 50 tūkst. žmonių) ir viso pasipriešinimo dalyvių skaičiumi (apie 100 tūkst. žmonių).
- Neginkluotas pasipriešinimas buvo efektyvus šalyse, kurios kultūrine, idėjine prasme lenkė užkariautojus, taip pat kai užkariautojams rūpėdavo jų pačių įvaizdis arba jie norėdavo paisyti tarptautinių normų. Štai XX a. 8-ajame ir 9-ajame dešimtmetyje leista „Lietuvos katalikų bažnyčios kronika“

diskreditavo Sovietų Sąjungos tariamos religinės laisvės politiką bei menkino Sovietų Sąjungos, kaip tarptautinės kovos su priespauda ir persekiojimu centro, įvaizdį ir pačioje SSRS, ir už jos ribų.

- Kovos formos tiesiogiai priklausė nuo okupanto silpnųjų pusių. Jeigu okupantas norėdavo pabrėžti, kad kraštas prisijungė savanoriškai, prieš jį būdavo veiksmingos ginkluoto pasipriešinimo formos – tokios, kokiomis ne tik buvo išreiškiama krašto valia, bet ir kurios kėlė problemų okupanto kariuomenei, jos motyvacijai, kvestionavo okupanto gebėjimą kontroliuoti kraštą. Ginkluotas pasipriešinimas tokiu atveju neutralizuodavo okupanto pastangas sukurti teisėtos valdžios įvaizdį ir taip sudarydavo sąlygas kraštą anksčiau ar vėliau išvaduoti (miškų ir jūrų gezai Nyderlanduose, Josipas Broz-Tito tuometėje Jugoslavijoje ar Ho Ši Minas Vietname).
- Pradėjus ginkluotą pasipriešinimą, tampa neįmanoma konflikto sureguliuoti taikiu būdu, kovotojai dažnai tapatinami su teroristais, maištininkais ir kitais „blogiečiais“. Tad labai svarbu, be ginkluoto pasipriešinimo dalyvių, turėti ir kitą – civilizuotą – pasipriešinimo grandį, kurioje būtų solidžių, tarptautinės bendruomenės vertinamų autoritetų.

V. PRAKTINIAI PATARIMAI GYVENTOJAMS: KAIP ELGTIS NELAIMIŲ IR KARO ATVEJU

1. Ką daryti išgirdus kaukiančią sireną

„Dėmesio visiems“ – tai įspėjamasis pulsuojančio 3 minučių trukmės kaukimo garsinis signalas (9 sekundės kaukimo – 6 sekundės pauzė). Juo pranešama apie artėjančios ar susidariusios ekstremaliosios situacijos grėsmę, perspėjimo sistemos patikrinimą ar civilinės saugos pratybas.

Išgirdę sirenos kaukimą:

- įjunkite radiją arba televizorių ir išklausykite informaciją bei rekomendacijas;
- griežtai laikykitės rekomendacijų;
- būkite įsijungę LRT radijo ir (arba) LRT televizijos programas;
- laukite tolesnių nurodymų.

„Cheminis pavojus“ – tai balsu skelbiamas signalas-pranešimas, įspėjantis apie realų ar gresiantį cheminės taršos pavojų atitinka-

moje teritorijoje. Jis transliuojamas per radiją ir (arba) televiziją, garsines avarinio signalizavimo sistemas, elektronines sirenas ne vėliau kaip per 3 min. nuo įspėjamojo garsinio signalo „Dėmesio visiems“ perdavimo pradžios.

Išgirdę šį signalą:

- nedelsdami pasišalinkite iš užterštos teritorijos. Judėkite statmenai vėjo kryptčiai, kad vėjas pūstų į šoną;
- jei nėra galimybės skubiai pasitraukti iš taršos zonos, likite uždaroje patalpose arba, jei esate lauke, eikite į vidų;
- išjunkite vėdinimo, oro tiekimo, kondicionavimo ir šildymo oru sistemas, uždarykite langus, orlaides, dūmtraukių sklendes, uždenkite vėdinimo angas, patikrinkite, ar nėra plyšių, užsandarinkite būsto langus ir duris;
- be reikalo neikite į lauką, prireikus išeiti, saugokite kvėpavimo takus: užsiriškite sudrėkintą vatos ir marlės raištį arba nosį ir burną prisidengkite drėgnu rankšluosčiu. Jei turite, naudokite respiratorių. Būtina saugoti odą, tam geriausiai tinka vandens nepraleidžiantys drabužiai ir avalynė. Grįžę būtinai nusiprauskite po dušu, apsirenkite švariais drabužiais, o užterštuosius sudėkite į polietileninį maišą ir išneškite iš gyvenamųjų patalpų;
- ruoškitės galimam evakavimui.

„Radiacinis pavojus“ – tai balsu skelbiamas signalas-pranešimas, įspėjantis apie realų ar gresiantį radioaktyviosios taršos pavojų atitinkamoje teritorijoje. Jis transliuojamas per radiją ir (arba) televiziją, garsines avarinio signalizavimo sistemas, elektronines sirenas ne vėliau kaip per 3 min. nuo įspėjamojo garsinio signalo perdavimo pradžios.

Išgirdę šį signalą:

- likite uždaroje patalpose arba, jei esate lauke, eikite į vidų;
- išjunkite vėdinimo, oro tiekimo, kondicionavimo ir šildy-

mo oru sistemas, uždarykite langus, orlaides, dūmtraukių sklendes, uždenkite vėdinimo angas, patikrinkite, ar nėra plyšių, sandarinkite būsto langus ir duris;

- be reikalo neikite į lauką, prireikus išeiti, saugokite kvėpavimo takus: užsidenkite vienkartinę kaukę, nosinę ar rankšluosčiu. Jei turite, lauke naudokite dujokaukę ar respiratorių;
- suvarkite netoli esančius gyvulius ir naminius gyvūnus į tvartus, uždarykite šiltnamius, uždenkite šulinius;
- grįžę būtinai nusiprauskite po dušu, apsirenkite švariais drabužiais, o užterštuosius sudėkite į polietileninį maišą ir išneškite iš gyvenamųjų patalpų;
- ruoškitės galimam evakavimui;
- nepasiduokite panikai, perspėkite artimuosius, kaimynus.

„Katastrofinis užtvindymas“ – tai balsu skelbiamas signalas-pranešimas, įspėjantis apie katastrofinio užtvindymo grėsmę dėl galimos avarijos Kauno hidroelektrinėje. Šis signalas skelbiamas Kauno m., Kauno, Šakių, Jurbarko, Šilutės r. gyventojams. Jis transliuojamas per radiją ir (arba) televiziją, garsines avarinio signalizavimo sistemas, elektronines sirenas ne vėliau kaip per 3 min. nuo įspėjamojo garsinio signalo perdavimo pradžios.

Išgirdę šį signalą:

- jei esate Kauno hidroelektrinės užtvindymo zonoje, kuo skubiau pasitraukite į aukštesnes, saugias vietas;
- Kauno gyventojai prašomi išvykti iš Petrašiūnų, Panemunės, Žemųjų Šančių, miesto centro, Jiesios, Geležinkelio aikštės, Aleksoto žemutinės dalies, Vilijampolės, Marvelės, Lampėdžių ir Žemutinių Kaniūkų;
- Kauno, Šakių, Jurbarko, Šilutės rajonų ir Pagėgių savivaldybės gyventojai prašomi išvykti iš gyvenviečių prie Nemuno;

- išvykdami iš namų, išjunkite dujas, elektrą, užsukite vandenį, pasiimkite dokumentus, pinigus, kitus vertingus daiktus. Jei neturite galimybės išvykti, pakilkite į viršutinius namų aukštus;
- ruoškitės galimam evakavimui;
- nepasiduokite panikai, perspėkite artimuosius, kaimynus.

„Potvynio pavojus“ – tai balsu skelbiamas signalas-pranešimas, įspėjantis apie potvynio grėsmę dėl polaidžio ar intensyvių liūčių upėse pakilus vandens lygiui iki pavojingos ribos. Jis transliuojamas per radiją ir (arba) televiziją, garsines avarinio signalizavimo sistemas, elektronines sirenas ne vėliau kaip per 3 min. nuo įspėjamojo garsinio signalo perdavimo pradžios.

Išgirdę šį signalą:

- būkite pasirengę apsaugoti savo gyvybę, gyvulius ir turtą;
- paruoškite visas turimas plaukiojimo priemones, apsirūpinkite paprasčiausiais plaustais, neperšlampama apranga (žvejų batais, apsiaustais ir pan.);
- pasirūpinkite, kad turėtumėte ilgai negendančių maisto produktų, geriamojo vandens, būtiniausių vaistų;
- automobilius palikite saugioje teritorijoje, vertingus daiktus sukelkite kuo aukščiau;
- sutvarkykite vandens nutekėjimo sistemas, nuvalykite lietaus nutekėjimo groteles;
- ruoškitės galimam evakavimui;
- nepasiduokite panikai, perspėkite artimuosius, kaimynus.

„Uragano pavojus“ – tai balsu skelbiamas signalas-pranešimas, įspėjantis apie artėjančią hidrometeorologinį reiškinį, galintį sukelti ekstremaliąją situaciją. Jis transliuojamas per radiją ir (arba) televiziją, garsines avarinio signalizavimo sistemas, elektronines

sirenas ne vėliau kaip per 3 min. nuo įspėjamojo garsinio signalo perdavimo pradžios.

Išgirdę šį signalą:

- likite uždaroje patalpoje arba, jei esate lauke, eikite į vidų, nesislėpkite prie lengvų konstrukcijų ar didelių medžių;
- užgesinkite ugnį krosnyje, išjunkite iš elektros tinklo nenaudojamus elektros prietaisus ir užsukite dujas. Uždarykite duris, langus, orlaides, dūmtraukių sklendes, uždenkite vėdinimo angas;
- iš balkonų išneškite lengvus daiktus arba juos gerai pritvirtinkite. Nepalikite automobilių prie didelių medžių;
- jei gyvenate mediniuose arba lengvos konstrukcijos namuose, slėpkitės rūsiuose;
- atidėkite planuotas keliones;
- nepasiduokite panikai, perspėkite artimuosius, kaimynus;
- įmonių, įstaigų ir organizacijų vadovai turi perspėti darbuotojus apie artėjantį uraganą ir informuoti, kokie darbai turi būti nutraukti. Pasirūpinkite, kad būtų sutvirtinti laikinieji pastatai ir konstrukcijos, taip pat mechanizmai ir įrenginiai.

„Oro pavojus“ – tai balsu skelbiamas signalas-pranešimas, įspėjantis apie tiesioginę priešo užpuolimo grėsmę. Jis transliuojamas per radiją ir (arba) televiziją, garsines avarinio signalizavimo sistemas, elektronines sirenas ne vėliau kaip per 3 min. nuo įspėjamojo garsinio signalo perdavimo pradžios.

Išgirdę šį signalą:

- privalote išjungti iš elektros tinklo nenaudojamus elektros prietaisus, dujas ir vandenį;
- pasiimkite dokumentus, pinigus, maisto produktų, vandenį, turimas asmeninės apsaugos ir medicinos pagalbos

priemonės, būtiniausių vaistų, apsirenkite ir skubėkite į artimiausią kolektyvinės apsaugos statinį ar kitą priedangą;

- jei liekate namuose, užgesinkite šviesą, užtraukite užuolaidas, slėpkitės rūsyje ar kitoje priedangoje;
- nepadidinkite panikai, perspėkite artimuosius, kaimynus.

„Perspėjimo sistemos patikrinimas“ – tai balsu skelbiamas signalas-pranešimas, įspėjantis apie vykdomą perspėjimo sistemos patikrinimą. Šis signalas skelbiamas ir tuomet, kai įvyksta nesankcionuotas sirenų įjungimas. Jis transliuojamas per radiją ir (arba) televiziją, garsines avarinio signalizavimo sistemas, elektronines sirenas ne vėliau kaip per 3 min. nuo įspėjamojo garsinio signalo perdavimo pradžios.

2. Kaip elgtis įvykus nelaimei

Išgirdus pranešimą, kad įvyko nelaimė ar artinasi pavojus, patariama:

- išgirdę pranešimą apie nelaimę, elkitės ramiai;
- išgirdę informaciją apie pavojų, nesinervinkite, susikaupkite ir nurimkite;
- nepalikite gyvenamosios vietos be ypatingo reikalo;
- išklausę pranešimą apie įvykusią ar artėjančią nelaimę, toliau vadovaukitės nurodymais, be ypatingos priežasties niekur nevažiuokite;
- jeigu jūs vis dėlto privalote vykti, išjunkite elektrą, užsukite dujų, vandens sklendes, uždarykite langus, langines, užrakinkite duris ir atlikite visus įprastus veiksmus, kuriuos darote išvykdami bent kelioms dienoms;
- automobilyje įsijunkite radiją. Klausykitės informacinių pranešimų ir rekomendacijų;
- išgirdę informaciją apie pavojų, neperkraukite ryšio linijos;

- stenkitės be būtino reikalo neskambinti savo artimiesiems, draugams ir pažįstamiesiems mobiliojo ar fiksuotojo ryšio telefonais, nes tuomet ryšio linijos gali būti perkrautos ir užblokuotos. Gelbėjimo darbų pajėgoms bus ypač reikalingas laisvas ryšys, kad galėtų gauti pranešimus, kokie gyvenamieji rajonai nukentėjo, kiek ten yra nukentėjusiųjų, kur siųsti pagalbą;
- skambinkite tik norėdami pranešti apie būtiną pagalbą, sužeistus asmenis ar apie kokį nors netikėtą pavojų.

Nelaimei praėjus:

- būkite atsargūs sugrįžę į vietovę, kur įvyko nelaimė;
- atsargiai apžiūrėkite pastatus. Jie gali būti apgadinti arba net ir suniokoti, todėl ypač pavojingi, nes gali bet kada sugriūti;
- įeidami į pastatą jokia būdu nešvieskite sau kelio fakelu ar žvake. Nerūkykite, nes gali kilti gaisras arba įvykti sprogi-mas. Tai gali atsitikti dėl daugelio priežasčių. Pirmiausia – dėl išsiveržusių dujų, išsiliejusių degiųjų medžiagų;
- laikykitės toliau nuo nutrūkusių laidų (taip pat telefono). Bet kuris laidas – mirtino pavojaus šaltinis;
- neįjunkite elektros jungiklių, kol neįsitikinsite, kad laidai tvarkingi ir nepažeisti;
- patikrinkite, ar name arba šalia jo nėra dujų, kitų cheminių medžiagų kvapo;
- neskubėkite vartoti namie likusių maisto produktų. Pirmiausia patikrinkite. Jie gali būti pažeisti cheminių medžiagų, pelėsių arba sugedę;
- neskubėkite vartoti vandentiekio ar šulinio vandens. Įsitinkite, ar jis švarus;
- jeigu atsidūrėte netoli vietos, kur vyksta gelbėjimo darbai, o jūsų pagalbos ten nereikia, be reikalo netrukdykite gelbėtojams;

- niekur nevažiuokite iš namų. Keliai gali būti sugadinti arba užversti. Ypač pavojingi po nelaimių nedideli mediniai tiltai. Jeigu vis dėlto privalote vykti, būkite itin atsargūs – važiuokite saugiu greičiu. Susidūrę su kokia nors kliūtimi, pavojinga eismo dalyviams, kaip galima greičiau praneškite apie tai civilinės saugos tarnyboms.

Būtinieji reikmenys nelaimės atveju

Kilus nelaimei, kiekviena minutė yra labai svarbi, ir jeigu iš anksto turime sudėtus visus reikalingus daiktus, tai gali padėti išsaugoti ir sveikatą, ir gyvybę. Daugelio daiktų gali prireikti ne tik skubiai evakuojantis, bet ir liekant nelaimės atveju namie. Todėl geriausia juos laikyti supakuotus, kad prireikus būtų galima greitai paimti. Be to, visi šeimos nariai turi tiksliai žinoti, kur jie yra.

Pagrindiniai nelaimės atveju būtinai reikalingi daiktai:

- nešiojamasis radijo ar televizijos imtuvas su atsarginiais elementais;
- nešiojamasis žibintas su atsarginiais elementais;
- pirmosios medicinos pagalbos reikmenys;
- nuolat vartojamų vaistų atsargos;
- pinigai (grynieji ir kreditinės kortelės);
- dokumentai (pasas, asmens tapatybės kortelė, socialinio draudimo pažymėjimas, draudimo polisai, gimimo ir mirties liudijimai, nuosavybės dokumentai);
- atsarginis automobilio raktų komplektas;
- degtukai (įpakuoti į vandeniui atsparią pakuotę), žiebtuvėliai;
- signalinės priemonės;
- žemėlapis ir telefonų numeriai tos vietovės, į kurią numatote išvykti;

- specialios individualios priemonės (pvz., vatos ir marlės raištis, nuolat vartojamų vaistų receptai ar jų kopijos, klausos aparato ar invalido vežimėlio atsarginės baterijos, atsarginiai akiniai ir kt.).

Evakuojantis prireiks papildomų daiktų. Reikia atsižvelgti į visų šeimos narių poreikius, ypač kūdikių, vyresnio amžiaus ar negalės žmonių, kuriems reikės specifinių reikmenų. Rekomenduojami pasiimti daiktai:

- vanduo (ne mažiau kaip 12 litrų vandens kiekvienam šeimos nariui);
- negendančios maisto atsargos trims dienoms;
- maistas kūdikiams, senyvo amžiaus arba turintiems laikytis specialios dietos žmonėms;
- virtuviniai reikmenys (skardinių atidarytuvas, vienkartinės stiklinės, lėkštės, universalus peiliukas, šiukšlių maišai);
- komplektas atsarginių drabužių kiekvienam šeimos nariui (avalynė, neperšlampamos striukės, kepurės ir pirštinės, šilti drabužiai, akiniai);
- antklodė ar miegmaišis kiekvienam šeimos nariui;
- sanitarinės ir higienos priemonės (tualetinis popierius, šiukšlių maišai, vienkartinės servetėlės, rankšluosčiai, muilas, dezinfekavimo priemonės, šampūnas, dezodorantas, dantų pasta ir dantų šepetėlis, šukos, lūpų balzamas ir kt.);
- priemonės praleisti laikui laukiant (knygos, žaidimai, žaislai vaikams);
- šeimyninės relikvijos, kelios šeimos nuotraukos;
- kiti reikmenys: popierius, rašiklis, siūlai ir adatos, kastuvėlis, replės, veržliaraktis, švilpukas, palapinė, kompasas, virvė, lipni juosta ir pan.

3. Kaip elgtis įvykus sprogimui

- Kriskite ant žemės ir rankomis užsidenkite galvą. Jei yra galimybė, būtinai pasinaudokite bet kokia priedanga – tai gali būti pastatas, griovys, dauba, medis ar net šaligatvio bortas, patalpos viduje – spintelė, stalas, siena;
- neskubėkite palikti priedangos. Kai kurios skeveldros skrenda bumerango principu ir apsukusios ratą nukrenta netoli sprogimo vietos;
- jeigu nenukentėjote, o skeveldros daugiau nekrenta, pasitraukite iš sprogimo vietos. Žinokite, kad sprogimas gali pasikartoti – tokią taktiką labai dažnai naudoja teroristai: įvykdę gana nedidelį sprogimą, jie lukteli, kol atvyksta specialiosios tarnybos, ir tada įvykdo tikrąjį teroro aktą, taip sutrikdydami specialiųjų tarnybų darbą;
- jeigu sprogimas įvyko pastate, išeidami naudokitės avariniais išėjimais. Naudotis liftais ir kitais elektriniais įrenginiais griežtai draudžiama;
- padėkite sužeistiesiems evakuotis į saugią vietą ir suteikite pirmąją pagalbą. Rinkdamiesi saugią vietą, venkite apgriuvusių pastatų, nes jie ar jų dalis gali visiškai sugriūti;
- apie įvykį praneškite bendruoju pagalbos numeriu 112.

4. Kaip elgtis, patekus po nuolaužomis

- Svarbiausia – neprarasti vilties. Kvėpuokite giliai, įvertinkite situaciją ir stenkitės bet kokia kaina išgyventi;
- atlaisvinkite prispaustas rankas ir kojas. Tai daryti reikia atsargiai, iš lėto judinant prispaustas galūnes žemyn ir į šonus, stengiantis nesujudinti virš jūsų kabančių nuolaužų, kad jos nesugriūtų ant jūsų;
- rūpinkitės savimi. Apsžiūrėkite žaizdas, jeigu stipriai kraujuojate, prispauskite žaizdos vietą. Jeigu lauke šalta, reikia

gultis ant šono, susiriesti į kamuoliuką ir pakišti po savimi ranką, kad sąlytis su šalta žeme būtų kuo mažesnis. Galima ir sėdėti – kelius pritraukus prie krūtinės, pasilenkus ir galvą pridengus rankomis. Jeigu šalia yra kokių nors drabužių, antklodžių, laikraščių, kartono ir pan., reikia tai panaudoti kaip patiesalus ir antklodes;

- stenkitės kaip nors pranešti apie savo buvimo vietą. Šaukite, belskite, ypač jeigu girdite, kad vyksta gelbėjimo darbai. Žinokite, kad gelbėtojai kiekvieną paieškos valandą išjungs veikiančią techniką ir suorganizuos bent 10 minučių tylos, kad galėtų išgirsti pagalbos šaukiančių žmonių balsus. Efektyviausias garsas bus beldžiant koku nors gelžgaliu, akmeniu per koki nors nutrūkusį vamzdį. Jeigu turite mobiliąjį telefoną – skambinkite ir praneškite apie save;
- bandykite rasti galimą išėjimą. Tik nereikia beatodairiškai bandyti išjudinti sugriuvusių balkių, plytų ir kitokių nuolaužų, nes gali būti, kad būtent jie laiko virš jūsų kabančias pastato nuolaužas. Neatsargiai ištraukę laikančią „detalę“, galite būti prispausti viso kalno kitų nuolaužų;
- bandykite išsiaiškinti, ar šalia nėra daugiau žmonių, patekusių į tokią situaciją.

5. Ką daryti, jeigu jus paėmė įkaitu

- Prisiminkite, kad turite tik vieną tikslą – išgyventi;
- susitaisykite su situacija ir būkite pasiruošę laukti. Pasistenkite nusiraminti ir neleiskite panikuoti kitiems įkaitams;
- žinokite, kad bijoti yra normalu. Pirmosios 15–45 min. yra pačios pavojingiausios, todėl vykdykite visas grobėjų instrukcijas. Kuo ilgiau būsite kartu, tuo mažesnė tikimybė, kad grobėjas jus sužalos;
- nekalbėkite be reikalo, tik jei būtina, stenkitės būti draugiškas, bet nesukčiaukite;

- nemaldaukite, nesiteisinkite ir neverkite;
- nesakykite pastabų ir neduokite pasiūlymų grobėjams;
- nesiginčykite su grobėjais ir kitais įkaitais, išreikškite bendrą požiūrį;
- neatsukite į grobėjus nugaros, jeigu negausite iš jų tokio nurodymo. Akių kontaktas gali būti geras dalykas, žmonės linkę mažiau žudyti, jei į juos žiūrima, bet nespoksokite į pagrobėjus be perstojo;
- jeigu jums siūlo pavalgyti, neatsisakykite, net jeigu nenorite. Tai jums suteiks jėgų, o atsisakymas supriešins;
- pabandykite pailsėti, atsisėskite, jeigu galite. Jeigu situacija ilgai užsitęsę, pabandykite pamiegoti;
- nebandykite bėgti, kol nebūsime visiškai tikras, kad pasiseks, ir netgi jei esate tikras, pagalvokite dar kartą prieš bandydamas;
- jei kam nors iš įkaitų reikalinga medicinos pagalba, praneškite tai grobėjams, kalbėkite trumpai ir ramiai, nieko nedarykite, kol negausite leidimo;
- jei tikite, kad gelbėjimo operacija tuoj įvyks arba girdite triukšmą ir susišaudymą, raskite saugią vietą, gulkite ant grindų, galvą uždenkite rankomis ir nedarykite jokių staigių judesių. Jokiu būdu nebėkite pareigūnų, kurie vykdo išlaisvinimo operaciją, link, nes galite būti palaikyti grobėjais.

6. Kaip saugiai elgtis minioje

- Eidami į masinį renginį, neimkite naminių gyvūnų, didelių daiktų (kuprinės, lagamino), vaizdo kamerų, fotoaparatus;
- vilkėkite lengvus, patogius drabužius, kruopščiai užsisekite sagas, užtrauktukus. Jeigu įmanoma, nesiriškite šaliko, kaklaraiščio, skarelės, nesijuoskite diržo;
- avėkite patogią, žemakulnę avalynę, gerai užsiriškite batraiščius;

- nelaikykite kišenėse aštrių, smailių daiktų;
- būdami minioje, būkite kuo toliau nuo scenos, tribūnų;
- jeigu renginys vyksta uždaroje erdvėje, stenkitės nebūti minios centre ar pačiame pakraštyje;
- nesiartinkite prie neblaivių, agresyviai nusiteikusių ar ginkluotų žmonių;
- jeigu renginys vyksta atviroje vietoje, saugiausia būti minios pakraštyje;
- judant miniai, eikite su minia, nesikabinkite už jokių objektų;
- jeigu patekote į didelę spūstį, laikykite rankas ties diafragma arba šonuose, sulenktas per alkūnes – minioje didesnė tikimybė ne suklipti, o būti suspaustam;
- nelaikykite rankų kišenėse;
- nesistenkite kelti nuo žemės nukritusių daiktų, netgi labai brangaus daikto – gyvybė brangesnė;
- būdami panikos apimtoje minioje, išmeskite visus duriančius, aštirus daiktus, kurie gali sužeisti jus ir aplinkinius, jei nešiojate akinius, juos nusiimkite (geriau be akinių negu likti be akių), taip pat išsisekite auskarus, nusisekite grandinėles, karolius, nusiriškite šalikus, skareles – tokios detalės minioje gali būti mirtinai pavojingos;
- minioje, kuri veržiasi iš uždaros patalpos, pasitraukite kuo toliau nuo pakraščio ir stenkitės išlaikyti pusiausvyrą;
- jei minia spaudžia, pamėginkite apsisukti ir sustoti su dviem šalia stovinčiais žmonėmis suremdami pečius trikampio forma. Tai minimaliai padėtų padaryti vietos judėti krūtinės ląstai (kvėpuoti);
- pargriuvus svarbiausia apsaugoti galvą ir atsistoti. Jeigu atsistoti nepavyksta, susirieskite, kelius priglauskite prie pilvo ir rankomis užsidenkite galvą, stengdamiesi apsaugoti gyvybiškai svarbius organus.

7. Kaip suteikti psichologinę paramą šalia esantiems žmonėms

- Rūpinkitės ir saugokite juos nuo pavojų. Stebėkite, kad žmonės negrižtų į pavojingas vietas ir nenukentėtų nuo įvykio poveikio, kurio neįvertina dėl psichinės būklės;
- būkite tolerantiški galimoms stresinėms reakcijoms. Žmonės jaučia nerimą, baimę, pyktį, gali sutrikti atmintis, tapti sunku orientuotis, blaiviai mąstyti, gali atsirasti įvairių sveikatos sutrikimo simptomų. Net pačios netikėčiausios reakcijos yra normalios ir turbūt neišvengiamos;
- padėkite parūpindami maisto ir gėrimų, drabužių, apklotų, gultų, pasirūpinkite minimaliomis sanitarinėmis sąlygomis;
- pasirūpinkite nukentėjusiųjų fizine būkle, prireikus suteikite pirmąją medicinos pagalbą (sutvarstykite žaizdas, duokite vaistų);
- pasiteiraukite dėl žmonių specialiųjų poreikių: neįgaliųjų vežimėlio, akinių, klausos aparato, vaikštytės, specialios medicinos įrangos. Jeigu galite, parūpinkite juos;
- kalbėkitės apie tai, kas įvyko, kas vyksta. Paneikite jaudinančius gandus, paaiškinkite, kaip yra iš tikrųjų;
- paaiškinkite apie pagalbą. Nemeluokite netgi norėdami padrašinti;
- būkite kantrūs. Jeigu tarp nukentėjusiųjų yra senyvo amžiaus žmonių, gali tekti keletą kartų kartoti atsakymus į tuos pačius klausimus – kas atsitiko, kas jiems padės, kur jie nakvos ir pan. Su stresą patyrusiais žmonėmis kalbėkitės aiškiai, glaustai, suprantamais žodžiais, nevartokite specifinių terminų;
- nepalikite nė vieno žmogaus vienišo. Leiskite jiems suprasti, kad domitės, kad suprantate jų būseną ir gerbiate jų jausmus. Nekritikuokite, nekaltinkite;

- užjauškite nukentėjusius žmones, paskatinkite juos kalbėti ir išklauskite. Padrąsinkite ir nuraminkite. Suteikite vilties ir tikėjimo, kad sunkumai bus įveikti;
- nesakykite „viskas bus gerai“ – nukentėjusiems taip neatrodo, geriau sakykite „taip, buvo baisu“, „taip, buvo liūdna“, bet „pavojus jau praėjęs“, „mes esame saugūs“;
- skatinkite žmones pasitikėti savimi. Žmonės jaučiasi blogai, kai yra bejėgiai ir labai priklausomi nuo tų, kurie juos globoja. Suraskite visiems kokios nors veiklos;
- skatinkite bendrauti tarpusavyje. Adekviau į situaciją reaguojančius žmones galima paskatinti pasikalbėti su aštriai į situaciją reaguojančiais žmonėmis;
- padėkite susisiekti su šeimos nariais. Nežinoma šeimos narių buvimo vieta, nežinia, ar jie saugūs, didina nerimą ir sunkina psichologinę būklę. Darykite viską, kas įmanoma, siekdami išsiaiškinti šeimos narių kontaktus ir su jais susisiekti;
- norėdami pagelbėti tiems, kurių artimieji žuvo, elkitės pagarbiai ir užjaučiamai. Neverskite kalbėti, nekamantinėkite, leiskite pabūti vieniems.

8. Kaip elgtis prasidėjus karui (ar pasirodžius priešiškiems kariams jūsų mieste ar gyvenvietėje)

Pirmiausia reikia įsisąmoninti, kad jūs – civilis gyventojas, kuriam rūpi išlikti gyvam ir saugiai pasitraukti iš karo veiksmų zonos. Jūs nesate pareigūnas, karys, rezervistas ar savanoris – jie turi elgtis pagal iš anksto numatytą planą ir organizuotai. Kol kas jūs neturite specialią žinių ir įgūdžių, kaip kariauti. Jūsų tikslas – pasiekti saugią zoną ir ten apsispręsti, kaip elgtis toliau.

Civiliai gyventojai konflikto metu turi suprasti, kad namai, kuriuose gyvena, nėra svarbiau už jų gyvybę, todėl nereikia stengtis bet kokia kaina būstą ginti ir saugoti. Jei tikimasi, kad jūsų gyvenamajame rajone vyks susirėmimai, patartina evakuotis į kaimo vietas, kuriose galima iš anksto sukaupti atsargų išgyventi. Labai tikėtina, kad konflikto ar karo metu pinigai turės mažai vertės, todėl kur kas svarbiau kaupti potencialiai paklausius produktus ir daiktus (pvz., cigaretes, baterijas, akumuliatorius, degtukus, negendančius maisto produktus, stiprų alkoholį), kurie taps mainų objektu.

Prasidėjus karui ar pasirodžius priešiškiems kariams jūsų mieste ar gyvenvietėje, itin svarbu (bandant evakuotis):²

1. Išsaugoti šaltą protą. Nepanikuokite ir nepraraskite sveikos nuovokos. Šūviai už lango dar nėra pasaulio pabaiga. Net jeigu jūsų laiptinėje įsikūrė sužeistųjų priėmimo punktas, o kaimyniniame bute įsitvirtino kulkosvaidininkai, tai dar nereikia, kad turite bėgti, kur akys mato. Toks sprendimas jums gali kainuoti gyvybę. Įvertinkite, kas į ką šaudo ir kodėl.

2. Laikytis atokiau nuo karių. Jeigu jūsų būstas atsidūrė aktyvių karinių veiksmų zonoje – turite trauktis. Ypač, jei šalia jūsų įsitvirtino vienos ar kitos pusės kariai. Anksčiau ar vėliau jie pradės susišaudymą, o, būdamas beginklis civilis, jūs galite tapti atsitiktine auka.

3. Pasirūpinti atsargomis. Didmiesčių problema – juose labai trūksta maisto. Kaime atsargų galima rasti daugiau, o didžiuosiuose miestuose gauti maisto gali tapti didele problema jau praėjus parai nuo karinių veiksmų pradžios. Pirkti maisto atsargas įmanoma tik iš anksto. Nuaidėjus pirmiesiems šūviams ir atsiradus realiai grėsmei žūti, parduotuvės bus uždaromos, jos gali tapti plėšikų taikiniu. Tikėtina, kad maisto

2 Ši patarimų dalis parengta remiantis ir Ukrainos patirtimi, kaip išgyventi karo metu.

sandėlius, produktų bazes ar didesnius prekybos centrus perims pasipriešinimo ir šalies gynybos veiksmus vykdančys kariškiai, nes jie privalo užsitikrinti maisto atsargas.

4. Apsirūpinti vandeniu. Vanduo – itin didelė problema. Vykstant aktyviems kariniams veiksams dažniausiai jis tiesiog išjungiamas. Be to, gali būti ir dėl diversijos aktų, ir atsitiktinai pažeisti vandentiekio vamzdžiai. Nereikia panikuoti. Yra vietų, kuriose vanduo kaupiasi. Viena jų – tualetų bakelis. Prisipilkite šio vandens į indus. Jo vienam žmogui pakaks savaitei. Vandens gali būti ir tirpstančiame šaldytuve. Be to, daugelis mūsų namuose laikome skysčių ir maisto atsargų. Prieš pasitraukdami iš būsto pasiimkite tai, kas būtiniausia.

5. Nelaikyti visko vienoje vietoje. Jei rengiatės pasitraukti iš konflikto ar karo zonos, susidėkite atsargas į krepšius, kuriuos galėsite panešti. Jei aplinkui šaudo, į automobilį nesėskite – jis taps lengvu taikiniu ir nė viena kariaujanti pusė jums laisvai judėti neleis. Karo zonoje galimas pavojaus šaltinis yra likviduojamas. Juo labiau kad prasidėjus karui keliai sugadinami arba uždaromi. Būtinai susidėkite vieną mažesnę kuprinę, kurioje būtų maisto ir vandens. Jos niekada nenusiimkite. Kuprinę neškite tik ant nugaros. Ant pilvo neturi būti jokių daiktų, nes nuaidėjus šūviams jūs turėsite kristi ant žemės. Jei nešuliai neleis jums priglusti prie žemės, tapsite lengvu taikiniu.

6. Aiškiai parodyti, kad esate civilis. Pasiimkite baltą antklodę ar paklodę ir apvyniokite ja kuprinę. Jokių maskuojamųjų spalvų ar kariškų simbolių negali būti jūsų aprangoje, jokių specialių pirštinių, matomoje vietoje pakabintų medžioklinių peilių ar gertuvių. Jūs esate civilis ir turite tai iš karto parodyti. Karo lauke kas atrodo kaip karys, tas ir kariauja. Jei esate civilis ir tai aiškiai parodote, vargu ar kas nors skubės jus žudyti. Aišku, tai nereiškia, kad galite laisvai vaikščioti miesto gatvėmis visiškai nesisaugodami. Atsitiktinė kulka gali atlėkti bet kuriuo metu.

7. Neaukoti gyvybės dėl nuosavybės. Prisiminkite, kad jokie pasaulio turtai neverti jūsų gyvybės. Jeigu į jūsų butą atėję ginkluoti kariai ėmė kraustyti spintas, jokių būdu neprovokuokite konflikto. Gerai, jei pavyks ramiai išeiti pro duris. Kiekvienas bandymas pasipriešinti, apginti bet kokią savo turtą (būstą, automobilį, vertingus daiktus ir pan.), įrodinėti savo teises tik iššauks agresiją. Tai būtina atsiminti, ypač jei šalia yra jūsų vaikai. Dažniausiai jokie prašymai ir maldavimai, kad keliaujate su vaikais, nepadės. Jau aptarėme, kad reikia dėti dvi kuprines – didesnę ir mažesnę. Didelė tikimybė, kad, atėmus didesniąją kuprinę, mažesnioji liks jums, jei parodysite, kad joje yra tokie patys daiktai, kaip ir didžiojoje, – vanduo, maistas, šilti rūbai (jei lauke šalta). Prisiminkite, kad karo veiksmams ne vien jūs paskatins palikti namus. Keliaudami didesnėmis grupėmis, žmonės paprastai padeda vieni kitiems, padidėja jų galimybės apsiginti nuo plėšikų.

8. Pamiršti smalsumą. Jūsų tikslas – ištrūkti iš miesto ar kovos veiksmų zonos. Jokių nukrypimų nuo kurso, kad pasižiūrėtumėte, kas vyksta. Per mūsų miestuose abi kariaujančios grupės plačiai naudoja diversantų grupes, todėl bet koks susitikimas su jais gali būti lemtingas – galite būti palaikytas priešu, šnipu ar panašiai ir sunaikintas.

9. Keliauti tik dieną. Vykstant karo veiksmams su nešuliais per parą nueiti 10–15 kilometrų yra normalu. Nesitikėkite ištrūkti greitai, ypač jei keliaujate su vaikais. Vaikams tokia kelionė yra rimtas išbandymas, todėl itin venkite judėti tamsoje. Dėl savo saugumo jūs turite būti gerai matomi. Naktį civilį nuo kario atskirti labai sunku, todėl tikimybė sulaukti kulkos išauga kelis kartus. Pasirinkite tinkamą vietą nakvynei. Nedekite ugnies. Pamirškite cigaretes – jų kvapas ir liepsna lengvai patrauks nereikalingą dėmesį.

10. Neiti bet kur – ieškoti kontrolės punkto. Šiuolaikiniai miestai dažnai supami žiedinių kelių. Tai leidžia miestą apsupti

labai greitai. Retai kada prasidėjus karo veiksams vykdoma visiška miesto blokada. Dažniausiai bėgantys civiliai išleidžiami pro tam skirtus punktus. Būtent jų ir ieškokite, neikite bet kur. Kontroliniai punktai tam ir įrengti, kad iš apsupties civiliai galėtų saugiai išeiti. Nenustebkite, jei punkte iš jūsų bus atimta viskas, ką nešatės vertinga. Jūs – priešiškos valstybės gyventojas. Kariams jūsų mantos tamptis nereiks, todėl jie gali paimti viską ir tai sandėliuoti. Jums svarbiausia pasitraukti iš karo veiksmų zonos. Apsuptį palikti be jokių asmeninių daiktų yra normalu. Net jei manote, kad papuošalus paslėpėte labai gerai, patikėkite, būtent ten kariai ieškos pirmiausia. Ištrūkę iš karo veiksmų zonos aiškiai nusibrėžkite tolimesnį maršrutą. Galbūt pasiekiamu atstumu yra jūsų sodas, kur turite maisto ir šiltų drabužių. Galbūt žinote artimiausią kaimo sodybą, kur galima gauti geriamojo vandens. Eiti žinomu maršrutu bus patogiau ir saugiau. Stenkitės nepasiklysti. Atgavę jėgas turėsite priimti sprendimą. Jei norite toliau trauktis – jūsų galutinis tikslas turi būti artimiausios draugiškos valstybės siena. Jei jūsų valstybė apsupta priešų, be dokumentų ir pinigų trauktis į užsienį bus beveik neįmanoma. Turėsite likti šalyje ir įsitraukti į pasipriešinimo judėjimą: būti pasiuntiniais, maisto tiekėjais, o gal ir tiesiogiai su ginklu ginti savo šalį arba tiesiog stengtis išgyventi ten, kur karo veiksmai nėra tokie aktyvūs.

Jeigu evakuotis nepavyko, būtina:

1. Pasirūpinti maistu. Išgyvens tie, kurie turės ką valgyti, ką gerti, ką mainyti į tai, ko trūksta (arba, pavyzdžiui, turės ką išmainyti į teisę pereiti pro saugomą sargybos postą). Jeigu einate į parduotuvę – pasikvieskite draugų. Taip galėsite parsinešti daugiau produktų, mažesnė tikimybė, kad grįžtantį jus apiplės.

2. Įsigyti ginklą. Tai priemonė apsisaugoti nuo banditų. Atkreipiame dėmesį, kad ginklą naudoti galima tik savigynos tikslu.

3. Įvertinti, ar jūsų būstas yra šalia minosvaidžio pozicijos, ar ant jūsų namo stogo įsitaisė snajperis, taip pat ar jūsų būstas gali patekti į „valymo“ zoną. Priešininkai stengsis sunaikinti minosvaidžio poziciją, o snajperių pozicijos gali būti apšaudomos netgi tankų. Namai dažniausiai „valomi“ labai grubiai (metamos ir granatos). Jei jūsų būstui gresia toks pavojus, būtina greitai iš jo pasitraukti.

4. Neliesti žuvusiųjų. Po lavonu gali būti granatų, todėl, norėdami paimiti žuvusiojo ginklą ar šovinius, padarykite tai jo neapversdami ir jo kruopščiai neapieškodami.

5. Susirasti likimo draugų. Jeigu jau likote mieste, stenkitės telktis draugėn su pažįstamaisiais, draugais, giminaičiais – kartu bus daug lengviau apsiginti nuo banditų ir marodierių.

6. Įsirengti slėptuves. Visuose daugiabučiuose yra sandėliukų. Juose galima slėptis nuo bombardavimų, kartu tai gera vieta produktų, kuro, medikamentų paprastoms atsargoms saugoti. Jeigu neturite sandėliuko, tokiu atveju galite įsirengti saugų kambarį. Labiausiai tinka mūrinio namo apatinis aukštas. Pasirinkite kambarį, kuriame mažiausiai langų, nes juos privaloma užtaisyti. Tačiau nepamirškite, kad langas yra tinkamiausias atsarginis išėjimas, nes jeigu aklai užsibarikaduosite, užgriuvus perdangoms, būsite įkalinti.

Kaip rūšį paversti slėptuve:

- geriausiai tinka rūšiai betoniniais perdengimais, tvirtomis sienomis;
- sukalkite tvirtas plačias lentynas ir pastatykite jas palei sieną. Prireikus lentynos daiktams sudėti gali būti panaudotos kaip suolai ar gultai;
- iš anksto numatykite antrą išėjimą iš rūšio, jeigu yra galimybė, jį įsirenkite;

- rūsyje iš anksto turi būti įrengta ventiliacijos anga. Numatykite ir papildomą ventiliaciją – tinka apie 150 mm skersmens vamzdis. Pagalvokite, kaip greitai galėsite jį pritaikyti;
- jeigu rūsyje turite krosnelę, jos dūmtraukis turėtų būti išvestas į lauką, o grindys po krosnele apsaugotos nuo galimo gaisro (išklotos plytomis, uždengtos betonine plokšte ir pan.);
- rūsio grindis išklomite lentomis ar medžio plokštėmis šilumai sulaikyti;
- jeigu rūsys su langais, turėkite maišų. Rūsio langai iš išorės turi būti uždengti smėlio pripiltais maišais, kad į vidų nepatektų skeveldrų;
- atsineškite į rūšį portatyvinę viryklę (dujinę), žibalinę lempą;
- rūsyje laikykite dalį atsargų (vandens, maisto), šiltų drabužių, būtinųjų reikmenų;
- vandeniui laikyti turėkite 40 l talpos bidoną ar kitą talpyklą;
- iš anksto nuspręskite, kurioje vietoje įrengsite tualetą (galima naudoti kibirą su dangčiu);
- jeigu gyvenate daugiabutyje, tikėtina, kad rūsyje slėpsitės ne vieni, todėl galėsite telktis draugėn su kaimynais:
 - užteks kelių krosnelių visam rūsiui – jas reikėtų pastatyti šalia rūsio langų, o dūmtraukius išvesti pro langus; krosnelės atliks ir apšvietimo funkciją;
 - galėsite skirti vieną patalpą maistui, atskirą patalpą tualetui; bendrai gaminti valgį, bendromis pastangomis papildyti maisto produktų ir vandens atsargas.

Redakatoriaus baigiamasis žodis

Lietuvos piliečių domėjimasis saugumo ir gynybos klausimais bei jų informuotumas apie elgesį karo ar kitokios grėsmės valstybei atveju neabejotinai yra vieni svarbiausių valstybės saugumo veiksnių.

Akivaizdu, kad šalies piliečiai neabejingi Lietuvos saugumui. Siekėme, kad šiame leidinyje jie gautų visapusiškos informacijos apie valstybės ir galimus savo veiksmus ištikus nelaimėms ar prasidėjus karui. Stengėmės pateikti visą būtiną informaciją, tačiau suprantame, kad galėjo likti klausimų, kuriems reiktų dar papildomų atsakymų ir paaiškinimų.

Tiems, kurie norėtų plačiau pasidomėti išgyvenimo karo sąlygomis būdais, rekomenduojame paskaityti Pilietinio pasipriešinimo rengimo centro 2002 metais parengtą leidinį *Pilietinis pasipriešinimas* – ypač tas dalis, kur aprašomas savanorio išgyvenimas karo metu ir pasipriešinimo dalyvių bei amunicijos slėptuvės. Su šios knygos turiniu galima susipažinti ir Krašto apsaugos ministerijos interneto svetainėje <http://www.kam.lt/download/45850/pilietinis%20pasipriešinimas%202002.pdf>.

Norime atkreipti dėmesį ir į Krašto apsaugos ministerijos, Lietuvos kariuomenės, Lietuvos šaulių sąjungos, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos leidžiamus leidinius, kuriuose taip pat rašoma apie įvairius įdomius krašto apsaugos sistemos aspektus.

Besidomintiems galimybėmis prisidėti prie Lietuvos saugumo ir gynybos stiprinimo siūlome plačiau susipažinti su Krašto apsaugos savanorių pajėgų ir Lietuvos šaulių sąjungos veikla, taip pat su būsimų Lietuvos karininkų – kariūnų – kasdienės veiklos ypatybė-

mis („Savanoris“, „Trimitas“, „Kariūnas“ ir kiti leidiniai, kuriuose apie tai rašoma, publikuojami Krašto apsaugos ministerijos svetainėje http://www.kam.lt/lt/naujienos_874/karine_ziniasklaida_655.html).

Piliečių informavimą aktualiais saugumo ir gynybos politikos klausimais visuomet laikėme ypatingos svarbos prioritetu. Tam dar didesnę dėmesį skyrėme Rusijos agresijos Ukrainos atžvilgiu fone. Šiuos darbus tęsime ir toliau. Visgi tikimės, kad šis leidinys netaps tik paprasta instrukcija, kurioje nurodoma ir patariama, kaip piliečiams elgtis nelaimių ir karo atveju, bet ir paakins plačiau kalbėtis apie Lietuvos saugumo ir gynybos problemas, o tai leis mums dar veiksmingiau stiprinti savo šalies saugumą ir gynybą.

Dr. Karolis Aleksa

Literatūros ir šaltinių sąrašas

1. BANIULIENĖ, Renata; ir kt. *Civilinė sauga. Mokymo priemonė profesinio mokymo įstaigoms*. Kaunas, 2014. 256 p. ISBN 978-9955-772-56-9.
2. BANIULIENĖ, Renata; KRULIKAUSKAS, Valdas. *Protection of the population and environment in Georgia. Family mobilisation before any disaster*. Tbilisi, 2013. 98 p.
3. MANKEVIČIUS, Vytautas; DAUGIRDAS, Albertas. *Pilietinis pasipriešinimas*. Vilnius, 2002. 187 p.
4. MINIOTAITĖ, Gražina. Pilietinis pasipriešinimas Lietuvos saugumo ir gynybos sistemoje: raida ir perspektyvos. Iš *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2003*. Vilnius, 2004, p. 195–209.
5. MINIOTAITĖ, Gražina. Pilietinis pasipriešinimas Lietuvos saugumo ir gynybos sistemoje: raida ir perspektyvos. Iš *Vietoje išvadų: straipsnių rinktinė*. Vilnius, 2014, p. 43–62.
6. PAŠKEVIČIŪTĖ, Alina; ir kt. *Civilinė sauga mažiems ir dideliems*. Vilnius, 2007. 248 p. ISBN 978-9955-611-11-0.
7. SHARPAS, Gene. *Pilietinė gynyba. Postmilitarinių ginklų sistema*. Vilnius: Mintis, 1992. 161 p. ISBN 5-417-00629-7.
8. SHARPAS, Gene. *Savarankiška gynyba be bankroto ir karo*. Vilnius, 1992. 77 p.
9. *Dešimt praktinių patarimų, kaip išgyventi prasidėjus karui* [interaktyvus]. S. l.: portalas 15min.lt, 2014-03-18 [žiūrėta 2014 m. lapkričio 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/karo-zona/desimt-praktiniu-patarimu-kaip-isgyventi-prasidedus-karui-784-412730>>.

10. *Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2014 m. lapkričio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=471480>.
11. *Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2014 m. lapkričio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=465456&p_tr2=2>.
12. *Lietuvos Respublikos ginkluotos gynybos ir pasipriešinimo agresijai įstatymas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2014 m. lapkričio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=373781&p_tr2=2>.
13. *Lietuvos Respublikos karo padėties įstatymas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2014 m. lapkričio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=435575&p_tr2=2>.
14. *Lietuvos Respublikos karo prievolės įstatymas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2014 m. lapkričio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=403776&p_tr2=2>.
15. *Lietuvos Respublikos Konstitucija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2014 m. lapkričio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=465070&p_tr2=2>.
16. *Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2014 m. lapkričio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=476622&p_tr2=2>.
17. *Lietuvos Respublikos mobilizacijos ir priimančiosios šalies paramos įstatymas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2014 m. lapkričio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=442322&p_tr2=2>.
18. *Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2014 m. lapkričio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=442449&p_tr2=2>.

19. *Lietuvos Respublikos nepaprastosios padėties įstatymas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2014 m. lapkričio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=435626&p_tr2=2>.
20. *Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. gegužės 12 d. nutarimas Nr. 529 „Dėl Kolektyvinės apsaugos statinių poreikio nustatymo tvarkos aprašo patvirtinimo“* [interaktyvus]. [žiūrėta 2014 m. lapkričio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=372297&p_tr2=2>.
21. *Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. spalio 20 d. nutarimas Nr. 1502 „Dėl gyventojų evakavimo organizavimo tvarkos patvirtinimo“* [interaktyvus]. [žiūrėta 2014 m. lapkričio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=384075&p_tr2=2>.
22. *Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. gegužės 29 d. nutarimas Nr. 631 „Dėl gyvybiškai svarbių valstybės funkcijų sąrašo patvirtinimo“* [interaktyvus]. [žiūrėta 2014 m. lapkričio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=426220&p_tr2=2>.
23. *1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų papildomas protokolai „Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolai)“* [interaktyvus]. [žiūrėta 2014 m. lapkričio 30 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.04EB951D68F0>>.

UDK 355.58(474.5)
Ka-16

KĄ TURIME ŽINOTI APIE PASIRENGIMĄ
EKSTREMALIOSIOMS SITUACIJOMS IR KARO METUI

Atsakingasis redaktorius dr. Karolis Aleksa
Kalbos redaktorės Renata Alauskaitė-Mikalainienė, Žydrė Švobienė
Maketavo Violeta Pikčiūnaitė

2014 12 19. Tiražas 5000 egz. Užsakymas Nr. GL-475
Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija,
Totorių g. 25, 01121 Vilnius, www.kam.lt
Maketavo Krašto apsaugos ministerijos bendrųjų reikalų departamento
Leidybos skyrius, Totorių g. 25, 01121 Vilnius
Spausdino Lietuvos kariuomenės Karo kartografijos centras,
Muitinės g. 4, Domeikava, 54359 Kauno r.

ISBN 978-609-412-071-8

**Tarptautinis civilinės
gynybos skiriamasis
ženklas**

**Kolektyvinės apsaugos
statinio specialusis
ženklas**

